אוניברסיטת בר אילן

תפיסותיהם והמשמעויות שמייחסים מועמדים לשירות ביטחון בישראל לאפשרות של הנצלת זרעם לאחר מותם

שיר ליב

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לקבלת תואר מוסמך בבית הספר לעבודה סוציאלית
על שם לואיס וגבי וייספלד של אוניברסיטת בר אילן

רמת גן תשפ״ו

מנחות: ד״ר איילת אורג ופרופ׳ אורית טאובמן – בן-ארי

תודה

תודה לבר בן זוגי לבועז בננו שאפשרו לתזה הזו לקרות.

ותודה רבה למנחות שלי ד״ר איילת אורג ואורית טאובמן -בן ארי שהיו שותפות פעילות בגיבוש התזה הזו ובזכותן היא רקמה עור וגידים.

תוכן עניינים

תקציר ..... א

מושגים מרכזיים במחקר ..... ב

מבוא 1

התייחסות להנצלת זרע לאחר המוות בעולם 3

הנצלת זרע מחיילים: היבט השוואתי 4

הנצלת זרע לאחר המוות בישראל: ההקשר המשפטי 5

הנצלת זרע לאחר המוות בישראל: ההקשר החברתי תרבותי *6*

תאוריית ניהול האימה (TMT) *9*

תפיסת הסופיות והנוכחות של היידיגר *11*

סיכום סקירת הספרות והפער המחקרי *12*

שיטה ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

הגישה המחקרית ..... ***Error! Bookmark not defined.***

משתתפים ..... **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

כלי המחקר והליך ..... **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

שיקולים אתיים ..... **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

ניתוח הנתונים ..... **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

רפלקסיביות של החוקרת ..... **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

לוח 1: מאפייני המשתתפים במחקר 13

ממצאים ופרשנות **18**

לוח 2: ארגון הממצאים 19

תמה 1: בשלות לפגוש את המוות מול הכחשה והרחקה 20

1.1 הימנעות מעיסוק ישיר במוות *21*

1.2 השארת "אופציה פתוחה" מול הסופיות *23*

1.3 הכרה רגעית במוות ובסיכון *24*

תמה 2: הנצלת זרע כהמשכיות ואלמוות סימבולי 25

2.1 הנצלת זרע כהשארת חותם והמשך *26*

2.2 ספק והסתייגות מן ההמשכיות הזו *28*

2.3 המשכיות דרך קשר, ערכים ושייכות *29*

תמה 3: העצמי, סוכנות ומקומם של אחרים בקבלת החלטות על המוות 30

3.1 אמון בהורים ומסירת ההחלטה לאחרים *31*

3.2 אוטונומיה, נפרדות והתנגדות להמשכיות לאחר המוות *32*

3.3 תפיסות שונות של עצמי ביחס למשפחה, למוות ולהמשך *33*

אינטגרציה תאורטית ומסקנות **35**

מוות ובחירה מודעת 35

המשכיות סימבולית והמשכיות ביולוגית 37

גיבוש עצמי, סוכנות ותהליכי נפרדות 38

מסקנות ומגבלות המחקר **40**

השלכות תאורטיות ופרקטיות והצעות להמשך **41**

ביבליוגרפיה **42**

נספחים **47**

נספח 1: מדריך ראיון 47

נספח 2: אישור ועדת אתיקה 48

נספח 3: טופס הסכמה מדעת להשתתפות במחקר 49

ABSTRACT ..... **I**

תקציר

מחקר זה בוחן את התפיסות והמשמעויות שמועמדים לשירות ביטחון בישראל מייחסים לאפשרות של הנצלת זרעם לאחר מותם. הנצלת זרע היא תופעה חדשה למדי ונדירה בעולם, בה לוקחים רקמה מאשך של נפטר על מנת לשמר את זרעו ולאפשר לקרוביו לבצע הפריה לאחר מותו. המחקר נערך על רקע התרחבות התופעה בישראל לאחר טבח שבעה באוקטובר ומלחמת חרבות ברזל, ומתמקד בשאלה כיצד צעירים לפני גיוס פוגשים אפשרות זו ביחס למותם האפשרי ואיזה משמעויות הם מייחסים לפעולה כזאת לאחר מותם. המחקר מצטרף לניסיונות להבין את התופעה קודם כל ברמה מהותית, וכנגזרת של זה לשמש תשתית אתית לפיתוח מדיניות עתידית בנושא.

זהו מחקר גישוש איכותני־ פרשני, המבוסס על ראיונות עומק חצי־ מובנים עם שנים־ עשר מועמדים לשירות ביטחון, גברים יהודים בני שמונה־ עשרה ומעלה. הראיונות נותחו באמצעות ניתוח תמטי, מתוך אוריינטציה פנומנולוגית־ פרשנית, ובזיקה לתאוריית ניהול האימה ולתפיסת הסופיות והנוכחות של מרטין היידיגר.

מן הממצאים עלו שלוש תמות מרכזיות כאשר כל תמה היא ציר: מוכנות להכיר בסופיות של המוות מול הימנעות מעיסוק ישיר בו; תפיסת הנצלת זרע כהמשכיות סימבולית מול תפישת ההורות כמעשה פעיל ורב רבדי; ותהליכי התגבשות עצמי הניזונים מחיפוש אחר הבדלה ונפרדות מההורים מול הישענות על הקשרים עם המשפחה. המחקר מצביע על המורכבות בעימות נערים המיועדים לשירות הביטחון עם שאלת המשכיותם לאחר מוות אפשרי בצבא. הוא מעלה את הצורך להתייחס לשאלת האנושיות לא רק במונחים של רצון חופשי והסכמה, אלא גם לאספקטים האינטימיים שלה הנובעים מתוך טיב היחסים של אדם עם ידיעת אפשרות מותו, ואיך הצעה כזאת פוגשת ומשפיעה על המרחב האינטימי של אותם מיועדים לשירותי ביטחון עם עצמם. מתוך כך ולבסוף היא שואלת גם איך זה משפיע על תהליכי קבלת ההחלטות של המתגייסים בנוגע להנצלת זרעם כאפשרות להמשכיות לאחר המוות.

<u>מושגים מרכזיים במחקר</u>

לצורך הנגשת הדיון לקוראים שאינם בקיאים בשדה המחקר של הנצלת זרע לאחר המוות, וכן במסגרות התאורטיות שעליהן נשענת תזה זו, בחרתי להציג את המושגים המרכזיים בהם אשתמש לאורך הצגת המחקר. מושגים אלה כוללים מונחים משפטיים ואתיים הרלוונטיים לסוגיית הנצלת הזרע, מושגים תאורטיים הנגזרים מתאוריית ניהול האימה ומתפיסת הנוכחות של היידיגר.

1. **הנצלת זרע:** הנצלת זרע היא פרוצדורה רפואית שבמסגרתה ניטל זרע מגופו של אדם לאחר מותו, במטרה לשמרו לצורך אפשרות עתידית של הפריה והולדה. בהקשר של עבודה זו, המושג אינו מתייחס רק למעשה הרפואי עצמו, אלא גם למכלול המשמעויות האתיות, המשפטיות, המשפחתיות והקיומיות הכרוכות בו.
2. **מימוש הזרע:** מימוש הזרע מתייחס לשלב המאוחר יותר של השימוש בזרע שהונצל לצורך הפריה והבאת ילד לעולם. חשוב להבחין בין עצם שאיבת הזרע לאחר המוות לבין ההחלטה אם, מתי ובאילו תנאים לעשות בו שימוש בפועל.
3. **רצון משוער:** רצון משוער הוא מושג משפטי המתייחס לניסיון להסיק מה היה רצונו של אדם שלא הותיר אחריו הסכמה מפורשת. בהקשר של הנצלת זרע, הכוונה היא לניסיון להעריך האם הנפטר היה מעוניין שינצילו את זרעו ושייעשה בו שימוש לאחר מותו, גם אם לא הביע זאת בכתב או בעל פה באופן מפורש.
4. **הסכמה מפורשת:** הסכמה מפורשת מתייחסת להבעת רצון ברורה, ישירה ומתועדת של אדם בנוגע לשימוש בזרעו לאחר מותו. בספרות האתית והמשפטית, מושג זה נחשב לעוגן מרכזי בדיון על הלגיטימיות של הנצלת זרע ושל מימושו לאחר המוות.
5. **כבוד המת:** כבוד המת הוא עיקרון אתי ומשפטי המתייחס לחובה לכבד את גופו, רצונו ומעמדו של אדם גם לאחר מותו. בסוגיית הנצלת הזרע, מושג זה עומד במרכז השאלה האם ניתן לבצע פעולה בגופו של נפטר או להשתמש בחומר הגנטי שלו מבלי לפגוע בכבודו.
6. **טובת הילד:** טובת הילד היא עיקרון מרכזי בשיח המשפטי, האתי והחברתי, המתייחס לחובתם של מבוגרים ומוסדות לשקול את תנאי החיים, הרווחה והאינטרסים של הילד העתידי. בהקשר של הנצלת זרע לאחר המוות, מושג זה קשור לשאלות הנוגעות ללידתו המתוכננת של ילד לתוך מציאות של יתמות מראש.
7. **אלמותיות סימבולית:** אלמותיות סימבולית היא מושג מרכזי בתאוריית ניהול האימה, המתייחס לדרכים שבהן בני אדם חווים המשכיות מעבר לחייהם הביולוגיים, למשל דרך ילדים, יצירה, מורשת, ערכים, זיכרון או השתייכות לקולקטיב תרבותי רחב יותר (Lifton, 1979; Pyszczynski et al., 2004). בעבודה זו מושג זה

עומד בלב השאלה האם הנצלת זרע נתפסת כהמשכיות סמלית, קונקרטית, או כציר מורכב יותר שבין השתיים.

8. **סופיות:** סופיות היא ההכרה בכך שחיי האדם תחומים ומוגבלים בזמן, וכי המוות מהווה את סיומם הבלתי נמנע. בתפיסתו של היידיגר, הסופיות אינה רק עובדה ביולוגית אלא יסוד קיומי המעצֵב את יחסו של האדם לעצמו, לעתידו ולבחירותיו בעולם. (Heidegger, 1927/2008) בתזה זו מושג הסופיות חשוב להבנת האופן שבו המרואיינים חושבים על מותם האפשרי ועל המשמעויות של אפשרות ההמשכיות לאחריו.
9. **נוכחות:** "היות- שם" (Dasein), מונח שטבע היידיגר כשפיתח את התאוריה שלו, המנסה לענות על השאלה ממה מורכבת נוכחות. שם זה מתייחס לתלות העמוקה של הנוכחות בזמן ובמקום (Heidegger, 1927/2008). על מנת לפשט את מהלך הקריאה בחרתי להשתמש במילה "נוכחות" על מנת לדבר על הקיום תלוי הקשר המקום והזמן, עליו מדבר היידיגר. התלות בזמן קושרת את הנוכחות באופן הדוק למוות- כתוחם הזמן. תפישת המוות מהווה חלק מהותי בהבנת המשמעות שנותנים המרואיינים לאפשרות של הנצלת זרעם.
10. **המשכיות:** המשכיות מתייחסת לאפשרות להשאיר אחריך דבר מה שנמשך מעבר למוות, בין אם ברמה ביולוגית, משפחתית, רגשית, תרבותית או סמלית. בעבודה זו המושג אינו מובן מאליו, אלא נבחן דרך דברי המשתתפים עצמם: מה נחשב בעיניהם כהמשך, למי שייכת ההמשכיות, והאם כל המשכיות היא בהכרח רצויה או בעלת משמעות.

מבוא

טבח 7 באוקטובר 2023 הציב בבת אחת את מותם של מאות אנשים בלב התודעה הציבורית בישראל, והעלה לדיון נושאים שעד אז זכו להד ציבורי מצומצם יותר. אחד הנושאים הללו הוא שאיבת זרע ממתים, או בשמו הרשמי "הנצלת זרע". במהלך התקופה שמאז הטבח חלה עלייה דרמטית בפניות לשאיבת זרע מן המתים, כאשר נכון לסוף 2025 ההליך בוצע ביותר מ 250 חללים (אפרתי, 2025).

הנצלת זרע היא פרוצדורה רפואית שבה אורולוג נוטל רקמה מאשך המת עד 48 שעות לאחר המוות ומעביר אותה למעבדה לצורכי הפריה חוץ־גופית (חרבות ברזל - הנצלת זרע ממת, 2023). האפשרות הטכנולוגית להנצלת זרע קיימת כבר משנות השמונים של המאה הקודמת, וההפריה הראשונה באמצעות זרע שניטל לאחר המוות בוצעה בשנת 1988 בארצות הברית (Richi, 2020). עם זאת, הביקוש לפרוצדורה זו נותר נדיר יחסית, בין היתר בשל הסוגיות האתיות הרבות הכרוכות בה (כץ, 2012). בהתאם לכך, ברוב מדינות העולם הנצלת זרע נחשבת להליך חריג, המותר בדרך כלל רק לבת זוגו של הנפטר ורק לאחר שהוכח כי היה מעוניין שינצילו את זרעו ושייעשה בו שימוש לאחר מותו לצורך הבאת ילדים לעולם. כלומר, שאלת הסכמתו של הנפטר משמשת עוגן משפטי מרכזי, ואולי גם מוסרי, לביצוע הפעולה.

בישראל, ובפרט מאז 7 באוקטובר 2023, שאיבת זרע ממתים מתקיימת בקנה מידה שלא היה כדוגמתו קודם לכן. בעוד שבעבר נדרשו מבקשי ההליך לקבל אישור מבית המשפט, כיום אין עוד צורך באישור כזה לצורך עצם הנצלת הזרע, ובסמוך להודעה על המוות ניתנת למשפחה האפשרות לבקש את ביצוע ההליך בתוך פרק זמן קצר מאוד, כאשר מדובר בחלל צה"ל (משרד הבריאות, 2024). מאחר שמדובר לרוב בגברים צעירים מאוד, שלרבים מהם עדיין אין זוגיות משמעותית או עמדה מנוסחת ביחס לשימוש עתידי בזרעם לאחר מותם, התפתחו בישראל פתרונות משפטיים וחברתיים המנסים להתמודד עם השאלה האם הנפטר היה יכול להיות מעוניין בהנצלת זרעו. דרך אחת היא הישענות על עקרון "הרצון המשוער", המבקש להסיק מתוך עמדותיו הכלליות של האדם ביחס להורות ולמשפחה מה הייתה עמדתו כלפי שימוש בזרעו לאחר מותו. דרך נוספת היא ניסיון לבקש מראש הסכמה ביורוקרטית של מועמדים לשירות ביטחון לאפשרות כזו. שתי האפשרויות מעוררות קושי, שכן רצון להביא ילדים לעולם במהלך החיים אינו מעיד בהכרח על רצון שמישהו אחר יוליד צאצאים בשם הנפטר לאחר מותו, ובייחוד כאשר מדובר בצעירים שעדיין מצויים בשלב מוקדם של גיבוש זהותם, עתידם המשפחתי ותפיסתם ביחס למוות. בעייתיות זו מתבטאת גם באפשרות השנייה שמציעה להם לחתום על הסכמה\ אי הסכמה מבעוד מועד מבלי שיש להם את הפרספקטיבה לקבל החלטה מושכלת.

עם זאת, עדיין חסרה הבנה של התופעה מנקודת מבטם של המיועדים לשירות ביטחון עצמם, ובפרט של האופן שבו הם מפרשים את האפשרות של הנצלת זרעם ביחס למותם האפשרי, למשפחתם ולהמשכיותם. בניגוד למחקרים קודמים שהתמקדו בעיקר במשפחות, במחוקקים, באנשי מקצוע או בבתי משפט, המחקר הנוכחי מעמיד במרכז את קולם של המועמדים לשירות ביטחון. מטרתו היא להבין את תפיסותיהם לגבי האפשרות לשמר את זרעם לאחר מותם, ולבחון כיצד עצם קיומה של אפשרות זו משפיע על התייחסותם למוות אפשרי.

לשם כך, סקירת הספרות תמקם את התופעה בתוך הקשר רחב הכולל היבטים אתיים, משפטיים, חברתיים ותרבותיים, לצד שתי מסגרות תאורטיות העוסקות במשמעות המוות וההמשכיות: תאוריית ניהול האימה (Solomon, Greenberg & Pyszczynski, 1991) , ותפיסת הסופיות והנוכחות של היידיגר (Heidegger, 2008/ 1927).

<u>סוגיות אתיות בהנצלת זרע לאחר המוות</u>

לאפשרות להנציל זרע יש השפעות נרחבות בשדה המשפחתי והחברתי. שאלת רצון המת, כבודו, טובת הילד שעוד לא נולד, ושאלת המניעים של הפונים להליך - לרוב בת הזוג או ההורים - עלתה בכל מדינה שדנה באפשרות להנגיש את הפרוצדורה לאזרחים וחיילים (Robey, 2015). הליך ההנצלה מפגיש כמה אינטרסים - רצון הנפטר, רצון המשפחה שפנתה להליך וטובת הילד שאמור להיוולד כתוצאה מההליך, ולכל אחד מהצדדים האלה אינטרסים שונים, אשר עשויים להיות או לא להיות בהלימה. בתרבויות מערביות, הנטייה להכשיר את ההליך תלויה פעמים רבות ברצון הנפטר, מתוך מחשבה שרצון האדם - כבודו, ומכיוון שמדובר במטען הגנטי שלו, משקל ההחלטה עליו.

בהמשך לשאלת רצון הנפטר, עולה תהייה האם אדם מעוניין שישתמשו בזרעו מבלי להתחשב בתנאים הסביבתיים המשתנים. אם המשפחה מממשת את ההפריה רק לאחר מספר שנים כשמציאות חייהם השתנתה לגמרי, אין למת אפשרות לדעת את זה או לקבל החלטה רלוונטית (טריגר והשילוני-דולב, 2024). כך בעצם שוללים ממנו את האפשרות לבחור, וזו פגיעה בכבודו.

מבחינת הטיפול במשפחה שפונה להליך, עולות שתי שאלות אתיות. הראשונה נוגעת לתהליך האבל של המשפחות ואיך ישפיע מהלך כל כך דרמטי על עיבוד האובדן שלהן; השאלה השנייה עוסקת בדומיננטיות של רצונן - האנשים החיים הפונים להליך יכולים לדאוג לממש את רצונם בניגוד למת שבגופו מדובר, או לילד שעוד לא נולד, שהוא עדיין לא התגבש לכדי אדם ולכן קשה ביותר לכלול את האינטרסים שלו במארג קבלת ההחלטות (Harman, 1999).

עניין האינטרסים של הילד שעוד לא נולד גם מעלה סוגיות אתיות הנוגעות לשאלה מתי אדם נהיה אדם, ומאיזה שלב יש להתייחס לאינטרסים שלו כשיקול במערך קבלת ההחלטות. בעבר התייחסה היהדות לנושא, ונקבע שתינוק הוא אדם מרגע יציאתו מרחם אימו. עד היום מתקיימים דיונים בנוגע לרגע בעוברות בו אדם נחשב אדם (Harman, 1999). בהקשר של הנצלת זרע, עולה שאלה מורכבת. בניגוד לרוב בני האדם, שנולדים ומתפתחים להיות "עצמם", ילד שנולד מהנצלת זרע נושא עליו מטען עודף של אדם שנפטר, אשר בני משפחתו ייעדו אותו להמשיך את מורשתו עוד לפני היותו עובר (אונגר, 2017). סקירת הספרות מצביעה על מחסור במחקרים המתמקדים בקושי לשקול את טובת הילד הזה בשלב כה ראשוני. בנוסף, תופעה זו היא חדשה במידה כזו שאין מספיק ילדים שנולדו בדרך זו ובגרו, שניתן היה לחקור את חוויותיהם ולגבש על בסיסה עמדה אתית.

התייחסות להנצלת זרע לאחר המוות

במקומות רבים בעולם מתמודדים באופן מגוון עם סוגיות הקשורות להנצלת זרע (Hans & Dooley 2014; Kvit 2023; Sikary 2016). בקצה האוסר את ההליך באופן גורף נמצאות מדינות ממערב וצפון אירופה כגון איטליה, גרמניה, שוודיה וכן מדינות כמו סינגפור וטאיוון באסיה (Lin, 2013). ההתנגדות נובעת משורה של שאלות אתיות ובראשן הצורך לכבד את הנפטר ואת גופו. מדינות אלה מפרשות "כבוד", לא רק כרצון האדם, בחייו ובמותו, אלא גם כמכלול מורכב יותר שמשקלל את ערכיו, בחירותיו בחייו, ותפיסתו בנוגע לתנאי הגידול האופטימליים עבור ילדו (Lin 2013, Orr & Siegler 2002, Simana 2018). מעבר לכך, הן מתייחסות לפערים בייצוג האינטרסים והרצונות של הנפטר והילוד העתידי מצד אחד, שאינם יכולים לבטא את רצונם, ומצד שני, מול המשפחות המעוניינות בהליך שפועלות על פי רצונן. מכיוון שיש קושי רב לשקלל את האספקטים האלה בשם המת והילוד העתידי, ומכיוון שלהליך השפעה גם עליהם, הן מטילות איסור גורף על שימוש בזרע לאחר המוות (Bahadur, 2002; Orr & Siegler 2002).

היחס המשפטי בארצות הברית מתירני יותר, אם כי קיימים הבדלים בין מדינה למדינה. המחוקק מגדיר עניינים של תכנון משפחה כפרטיים ומשתדל לא להתערב בהם במידת הניתן. לכן, אין עידוד מצד המדינה להנצלת זרע, אך במקרים הספציפיים שהרצון בכך עולה, נבחן רצון הפרט (Lin, 2013). כך, בהינתן הסכמה מפורשת של הנפטר בכתב, ההנחה היא שהוא העמיק בהחלטה ואין לפגוע באוטונומיה שלו. גישה זו מבוססת על מימוש רצון הנפטר בחייו ובמותו. כדי לכבד את רצון הנפטר לפעולה כזו, הנפטר צריך לתת הסכמתו לכך בזמן שהוא צלול וכשיר לקבל החלטות, לאחר שקיבל את מלוא המידע הרלוונטי, ובתנאים משוללי לחץ חיצוני. ההסכמה צריכה להיות חתומה על מסמך רשמי והאדם היחיד שיכול להשתמש בהמשך בזרע זה

לצורכי הפריה היא בת זוגו של הנפטר(Doucettperry, 2008) . היתרון של גישה זו הוא בהבטחה כי השליטה והאחריות למטען הגנטי הינה של הנפטר, באופן שעדיין יכול להשתלב עם רצון המשפחה שלו (Doucettperry, 2008).

מדינות רבות טרם גיבשו עמדה בנושא. כך לדוגמא, הודו, אשר במחקר שנערך בה עלו מגוון קולות סותרים (Ghoshray, 2022). במחקרה, ניסתה גושארי לשקלל את האינטרסים של המת, של שאריו, של הילד שעתיד להיוולד ושל נורמות חברתיות רלוונטיות. היא מצאה פער גדול בין היחס של גופים רשמיים בהודו לנושא לבין היחס החברתי- תרבותי- עממי. הגופים הרשמיים ומי שמייצג אותם נוטים להתנגד להנצלת זרע, אך היחס החברתי מתירני יותר ונשען על הדת ההינדית ומיתוסים רבים בה הכוללים סיפורי הפריה מגוונים ויצירתיים. בכל זאת, לטענת החוקרת, הנטייה להתנגד מצד הגופים הרשמיים קשורה לתפיסה פטריארכלית של מוסד המשפחה, שמתעדף את רעיון המשפחה המסורתית על פני משפחות מודרניות יותר, ומפחד לערער אותה (Ghoshray, 2022).

השונות בין המדינות מדגישה כי הנצלת זרע אינה רק פרוצדורה רפואית, אלא תופעה המוטענת במשמעויות תרבותיות ואתיות שונות. עם זאת, ספרות זו מתמקדת בעיקר ברמת המדיניות ופחות באופן שבו יחידים מפרשים את האפשרות הזו.

הנצלת זרע מחיילים: היבט השוואתי

מאחר שהמחקר הנוכחי עוסק במועמדים לשירות ביטחון, חשוב לבחון בנפרד את האופן שבו מוסדר הנושא בהקשרים צבאיים. לשאיבת זרע מחייל שנהרג במהלך שירות צבאי יש יחס ייחודי. מראש, הוא נוטה להיות מתירני בהרבה בהשוואה להנצלת זרע בחברה הכללית, לא רק בישראל. השירות שחיילים עושים עבור מדינתם והסכנה הכרוכה בו מעוררים תחושת חוב של המדינה והחברה כלפי אותם חיילים (Oreg & Taubman-Ben-Ari, 2024). בארצות הברית לדוגמא, בנו מערך מסייע יקר עבור החיילים בכל הנוגע לתכנון משפחה. מציעים להם הקפאת זרע בעודם בחיים, ובמקביל עוזרים להם לקבל החלטה האם היו רוצים שייעשה שימוש בזרעם לאחר מותם, ובאילו נסיבות. ההחלטה נפרשת על זמן ממושך ומלווה על ידי אנשי טיפול, על מנת לאפשר מרחב החלטה מושכל. מעבר לכך שונה עבורם החוק המגדיר מהן זכויות הוריות על מנת שהילד שאולי ייוולד להם מתוך ההפריה לאחר המוות ייחשב שלהם גם ברמה משפטית וייהנה מהזכויות הנלוות לכך (Doucettperry, 2008).

מחקרים שבחנו את התמיכה הציבורית להנצלת זרע בארצות הברית, עבור הציבור הכללי או עבור חיילים, מצאו שהלגיטימציה שהציבור מעניק לזה תלויה בתפיסה התרבותית והדתית של מוסד המשפחה,

כאשר ככל שהמשיבים הביעו קשר הדוק יותר לדת, כך הם הסתייגו באופן גורף יותר מהנצלת זרע ממת (Hans & Dooley, 2014). ניתן לומר שככל שהסיפור הספציפי של ההנצלה היה קרוב יותר למשפחה "אידאלית", ככה נטו משתתפי המחקרים לחשוב שראוי לאפשר את ההליך. "משפחה אידאלית" בהקשר זה הוגדרה כזוג שנמצא הרבה שנים ביחד, החייל מת במסגרת שירות או באירוע פתאומי אחר שלא היה צפוי, הורי הנפטר בעד ההליך, והנפטר עצמו הביע רצון בחייו להקמת משפחה באופן כללי. אם השאיר תיעוד בכתב לרצונו שתוקם משפחה לאחר מותו, התמיכה הייתה גבוהה בהרבה (Hans & Dooley, 2014).

מעניין לציין כי באוקראינה הנמצאת גם היא במלחמה בזמן עריכת מחקר זה, בתקופה שקדמה למלחמה עם רוסיה, לא הייתה הסדרה חוקית של נושא הנצלת הזרע בציבור הכללי, והתופעה הייתה שולית (Kvit, 2023). בעקבות המלחמה קודמו חוקים המאפשרים באופן ספציפי לאנשי ונשות צבא לחתום על הסכמה לשימוש במטען הגנטי שלהם לאחר מותם, ונעשה ניסיון להסדיר שאלות כמו מעמד הילוד ותנאי הגידול הראויים עבורו בהקשר זה על בסיס הקוד האתי של האיחוד האירופי (Kvit, 2023). היחס האוקראיני להנצלת זרע לאחר המוות מסתמן כחיובי ונראה כנעדר התחבטות ארוכה בשאלות אתיות. זאת בניגוד למדינות אחרות באירופה, שלא נמצאות בעיצומה של מלחמה ובהן חוקקו חוקים מובהקים נגד (Kvit, 2023). הספרות בהקשר הצבאי מתמקדת לרוב במשפחות, במערכות ובשיקולים מוסדיים, ופחות בתפיסותיהם של החיילים עצמם בעודם בחיים.

הנצלת זרע לאחר המוות בישראל: ההקשר המשפטי

בקצה המתירני נמצאת ישראל. לחובת הגיוס לצבא, החלה על רוב אוכלוסיית המדינה, יש השפעה משמעותית על מדיניות המחוקק בנוגע להנצלת זרע לאחר המוות. בעוד שעל האוכלוסייה האזרחית חלות מגבלות, כמו חובת הוכחה של ובהן הצורך להוכיח את רצון הנפטר ותיעדוף של בת הזוג על פני ההורים, בכל הנוגע לחיילים ישראל ביחס לחללי צה"ל המדיניות בישראל מתירנית בהרבה. בתמלולים מדיוני הכנסת ניתן למצוא אמירות הנוגעות לחוב החברתי שיש למדינה כלפי חיילים שנהרגו בעת מילוי תפקידם וכלפי הוריהם (Oreg & Taubman-Ben-Ari, 2024). אישור השימוש בזרע הנפטר נועד, בין היתר, לאפשר למשפחות הנופלים בפעולות צבאיות המשכיות לילדיהם (פרוטוקול ועדת הבריאות של הכנסת, Bokek 2023 & Ravitzky, 2019; עד טבח 7 באוקטובר 2023, בת זוגו של הנפטר יכלה לבקש את הנצלת הזרע ללא צורך באישור בית משפט, ואילו הורים שביקשו לעשות זאת נדרשו לקבל אישור כזה בתוך פחות מ-48 שעות (Oreg & Taubman-Ben-Ari, 2024) בעקבות מלחמת חרבות ברזל, האפשרות ליטול זרע מחלל צה"ל עומדת לרשות משפחה שכולה ששכלה את בנה במסגרת שירותו הצבאי, גם אם לא היה נשוי, ללא צורך באישור בית המשפט

לצורך עצם ההנצלה, מחשש שעד קבלת האישור יחלוף חלון ההזדמנויות הרפואי (חרבות ברזל - הנצלת זרע ממת, 2023).

אולם, האפשרות לניצול הזרע (מימושו) לצרכי הפריה והולדה, נתונה רק בידי בת הזוג באופן ישיר ואילו ההורים צריכים לקבל אישור מבית המשפט עבור תהליך זה ורק כעבור שנה מיום הפטירה. על פי החוק בישראל מותר להשתמש בזרע המונצל לצורכי הפריה שנה לאחר מות האדם על מנת להפחית את ההשפעה של תהליכי האבל על קבלת החלטה כל כך גורלית (חרבות ברזל- הנצלת זרע ממת, 2023). שינוי נוסף מאז אירועי 7 באוקטובר, הוא שקציני העיר המגיעים להודיע למשפחות על נפילת ילדן, שואלים ישירות, בד בבד לבשורה המרה, האם המשפחה תרצה להנציל זרע מהחלל (חרבות ברזל- הנצלת זרע ממת, 2023).

לשם טיפול בבקשות ההולכות וגוברות של משפחות הרוגים להנציל את זרע יקירם גם ללא הבעת רצון מפורש וכתוב מצד הנפטר, נעזרים בתי המשפט בישראל בעיקרון "רצון משוער". בית המשפט מנסה להתחקות אחר התבטאויות מגוונות של הנפטר שיכולות להיות רלוונטיות להבנה של תפישת עולמו, על מנת לשער מה הייתה עמדתו ביחס להנצלת זרעו (אונגר, 2017). עקרון הרצון המשוער הוא ניסיון ליצור תמהיל מאוזן של כל האינטרסים של הנוגעים בדבר, כולל הנפטר, מבלי לפגוע בכבודו מצד אחד, אך גם לתת מענה לבני משפחתו האבלים, מצד שני. ההיגיון שעומד מאחורי הגישה הזו רואה במארג הקשרים הקרובים של האדם חלק משמעותי בזהותו, ולכן מניח שהם פועלים על פי סל ערכים זהה (Simana, 2018). בפועל, מחקרים מראים שלא כך הדבר ורצון ההורים או בת הזוג, יכול לא להתיישב כלל עם הערכים על פיהם חי הנפטר (טריגר והשילוני- דולב, 2024).

הנצלת זרע לאחר המוות בישראל: ההקשר החברתי תרבותי

כדי להבין את הגישה המתירנית של ישראל בנוגע להנצלת זרע מחיילים, יש לבחון את תפקידו של הצבא בחברה ובתרבות הישראלית, וכן את תפיסות הילודה והמשפחה בישראל. תנועת הציונות החלה להתגבש בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20, אך היא צברה תאוצה משמעותית לאחר מלחמת העולם השנייה והשואה, שהתרחשו במיעוטים באירופה וביהודים בפרט. כתוצאה מכך, הציונות התגבשה כאנטיתזה ליהודי הגלותי, שנתפס כפאסיבי, כנוע, מנותק מאדמתו ומשתלב באופן חלקי בלבד בחברות שבהן חי (Klein, 1999). היהודי הציוני לעומתו, הוא פרו אקטיבי, חזק, נאבק על אדמתו ועובד אותה. שזירת אתוס המאבק בכינון הזהות היהודית ציונית בנתה למעשה רק את דמות הגבר הציוני. לתכונות שנחשבו נשיות, לא היה מקום במציאות זו והנשים ניסו לבנות את מקומן כשוות לגברים על ידי עבודות שנחשבו לגבריות והשתתפות זהה במאמץ המלחמתי. מרכזיות המאבק באתוס הציוני ממקמת את הצבא בלב החברה ומטשטשת את הגבולות

בין חברה אזרחית לצבאית (טריגר והשילוני-דולב, 2024). אתוס המאבק מוליד אתוס של הקרבת לוחמים ומדגיש "חוב" שנפתח בין המדינה לבין אזרחיה/חייליה (אלחאג' ובן- אליעזר, 2005). מוות בחסות המדינה, או מוות של צעירים בצבא, נתפס כלא טבעי וקשה לעיכול יותר מכל מוות אחר, מכיוון שצעירים אלה לא בחרו להתגייס אלא מילאו את החובה שהשיתה עליהם המדינה ולכן היא גם אחראית למותם (טריגר והשילוני-דולב, 2024).

בתוך אתוס התקומה היהודי, שבו לצבא יש פרק משמעותי, קיים גם פרק של פריון וחשיבות גדולה בהעמדת צאצאים. מדינת ישראל, שמהקמתה ניסתה לכפוף ערכים סותרים תחת אותה קורת גג, שאפה תמיד להיות מדינה דמוקרטית, אך לוודא שנשמר בה רוב יהודי ולכן הוא יכתיב את הצביון. לעיקרון זה יש השפעה מכרעת על עידוד הילודה, ונטען נגדו רבות שהוא מייצר מעין כרטיס כניסה לא רשמי של נשים לחברה בעיקר דרך האימהות (ברקוביץ, 1999). הצורך המתמשך בצבא פעיל, שממשיך מעת לעת להילחם על זכותה של המדינה להתקיים, משמר חוויית אבדן מתמשכת בציבור הישראלי, שמהדהדת את האובדן הגדול של השואה, וקושרת את אתוס ההקרבה למען המולדת, עם הצורך בהמשכיות פרטית וקולקטיבית של האוכלוסייה היהודית בישראל (ברקוביץ, 1999).

מקום המשפחה בישראל גם הוא יוצא דופן ביחס למדינות אחרות בעולם. מחקרים מייחסים את מרכזיות המשפחה בתרבות הישראלית לשלושה גורמים מרכזיים: ציווי תנכ"י, טראומת השואה, ומורכבויות פוליטיות עכשוויות בישראל. גורמים אלה קשורים גם הם לחוויית אימת מוות קולקטיבית שמתנקזת לצורך עז בהמשכיות (Oreg & Taubman - Ben-Ari, 2024).

מחקרם של בוקק ורביצקי (2019) שבחן את עמדותיהם של חיילים בצבא הישראלי כלפי הנצלת זרעם לאחר מותם ואת התנאים שבהם יהיו מוכנים שפעולה זו תתבצע בגופם, מצא כי חיילים שתמכו באפשרות זו תיארו קשר קרוב ומשמעותי עם הוריהם, ולעיתים נימקו את תמיכתם ברצון להעניק להוריהם המשכיות, יותר מאשר ברצון הקשור לבת זוג עתידית. בהקשר זה, למבנה המשפחתי ולמרכזיות ההורים היה תפקיד משמעותי בעיצוב פתיחותם של המשתתפים לנושא. נוסף על כך, המחקר הצביע על כך שתפיסת המשתתפים את האישה המתאימה למימוש הזרע הייתה רוויה בדימויים מגדריים, מעמדיים ואתניים. ממצא זה מדגיש כי הנצלת זרע אינה נתפסת רק כפרוצדורה רפואית, אלא גם כפרקטיקה המושפעת מתפיסות חברתיות על משפחה, אימהות, מעמד ואתניות(Bokek-Cohen & Ravitsky, 2019) .

מחקרם של טריגר והשילוני דולב (2024) בחן את היחס של המחוקק לתופעה ואיזה הלך רוח חברתי הוא משקף. לטענתם, מתירנות החוק בהקשר זה מותאמת לחללי צה"ל ולא לציבור הכללי. החוק הישראלי מעניק

זכויות רבות להורים בשאלת הבעלות על המטען הגנטי של בנם החייל, ומאפשר להם לפעול גם נגד רצונה של בת זוגו. מעבר לכך, הצעות החוק שמובאות להצבעה מעת לעת בכנסת משקפות קונפליקט לא פתור. מצד אחד, ישנו הצורך לפצות את ההורים האבלים שהמדינה אחראית לסבלם, ומצד שני, הצעות החוק עד כה לא כללו את הילדים שנולדים כתוצאה משאיבת זרע מחלל צה"ל כיתומים של משרד הביטחון, זאת מחשש להנצלת זרע משיקולים כלכליים.(Oreg & Taubman – Ben-Ari, 2024 ; טריגר והשילוני- דולב, 2024). היה לכך תקדים בו הוכר ילד שנולד בהנצלת זרע כחלל צה"ל, ובהמשך ביקשו עוד הורים לבצע את ההליך ושנכדם יוכר כחלל צה"ל. כך התבהר הצורך להפריד הליך כזה, על כל מורכבותו, מאינטרסים כלכליים שיכולים להאפיל על טובת הילד ולעלות הרבה כסף לקופה הציבורית (ועדת הבריאות, הכנסת ה-25, 2023). כך נוצר מצב בו מכירים ביתמות המתוכננת של הילד שנולד ולא מכירים בה במקביל. זו תפיסה ששמה את צרכי ההורים והמדינה בראש, בעוד ההשפעות על הילד לא נחקרו ולכן טובתו לא משוקללת בתוך מארג האינטרסים (טריגר והשילוני- דולב, 2024).

בהקשר הישראלי, שבו השירות הצבאי מהווה חלק מרכזי בזהות החברתית, האפשרות של מוות אינה נתפסת כאירוע תאורטי בלבד, אלא כמרכיב ממשי בעתיד האפשרי של צעירים רבים. מחקר שעסק בגישות הגברים להמשכיותם מצא שהיחס של חיילים לאפשרות הזו (כ 41%) היה יותר כמאיין "ביטוח" למקרה שימותו, אך הם לא תפשו את האפשרות הזו כהמשכיות במובן הרחב של המילה (Shvartsur, Eldar- Geva Ravitsky, 2026). לכן, הנצלת זרע היא תופעה הנוגעת לאופן שבו יחידים וחברות מתמודדים עם מוות, המשכיות וזהות.

חשוב לציין כי במיוחד בישראל האפשרות להנציל זרע ניתנת בעיקר לגברים ובמהלך המחקר הזה נמצא רק מקרה אחד של אמא לבת שביקשה להנציל את ביציות בתה אך נענתה בסירוב, שנומק לאחר מכן על ידי בית המשפט. לכם המחקר עוסק בתופעה בהקשר של גברים, ונשען על השערה כי במדינת ישראל אתוסים של גבורה הראויה להנצחה משורטטים בדמותו של גבר. ההנחה היא שתפקידים נשיים, גם אם מצריכים גבורה ברמה האישית, הם לא יוצרים חותם חברתי (ארנדט, 2013\ 1958).

מכאן אציג שתי מסגרות תאורטיות אשר, אף שלא עסקו ישירות בתופעה זו, עשויות לסייע בהבנתה בהקשר למחקר הנוכחי: תאוריית ניהול האימה ותפיסת הסופיות והנוכחות של הייידיגר.

תאוריית ניהול האימה (TMT)

תיאוריית ניהול האימה (Terror Management Theory – TMT), שפותחה על ידי ג'ף גרינברג, שלדון סולומון וטום פיז'ינסקי, עוסקת בקונפליקט המובנה בין המודעות האנושית לסופיות החיים לבין הרצון הבסיסי להמשיך לחיות (Greenberg et al., 1986; Pyszczynski et al., 2004). על פי התאוריה, בני אדם הם בעלי מודעות עצמית, מודעות לעתיד והיכולת להמשיג את המציאות, פיתחו ארגון תרבותי מורכב המתווסף לקיום הביולוגי ומכונן רובד של סמלים, ייצוגים ומערכות משמעות שמעמיקים את התקשורת ואת הקשרים ביניהם(Greenberg et al., 1986; Pyszczynski et al., 2004) .

להכרה בסופיות החיים והבלתי נמנעות של המוות יש תפקיד מרכזי בהתפתחות התרבות האנושית. לפי תאורית ניהול האימה, הידיעה כי החיים זמניים מהווה כוח מניע ליצירת תרבות, סמלים ומערכות משמעות המספקים סדר, המשכיות ותחושת יציבות בעולם המאופיין בארעיות ובשבריריות (Solomon, Greenberg, & Pyszczynski, 1991). בני אדם מודעים לכך שחייהם יסתיימו, אך מודעות זו אינה מצויה בדרך כלל בחזית התודעה; כאשר המוות נעשה בולט יותר - בעקבות אירוע אישי, חברתי או תרבותי - עלולה להתעורר חרדה קיומית. כדי להתמודד עם חרדה זו, אנשים נשענים על תפיסות עולם תרבותיות, מחזקים את תחושת הערך העצמי שלהם, ומבקשים דרכים שונות להשיג תחושת המשכיות ומשמעות החורגת מגבולות החיים הביולוגיים.(Greenberg et al., 1986; Pyszczynski et al., 2004)

אחד המושגים המרכזיים בהקשר זה הוא אלמוות סימבולי, המתייחס למגוון הדרכים שבהן אדם יכול לחוות את עצמו כממשיך להתקיים גם מעבר למותו , למשל דרך הולדת ילדים, משפחה, זיכרון, מורשת, ערכים או השתייכות לקבוצה רחבה יותר (Lifton, 1979). בהקשר זה, הולדת ילדים יכולה לשמש דרך מרכזית ליצירת תחושת המשכיות, אך המשכיות ביולוגית אינה בהכרח זהה למשמעות אישית של המשכיות, והיא עשויה להתפרש בדרכים שונות על ידי אנשים שונים. מחקרים בתחום ההמשכיות הסימבולית מראים כי יש קשר בין תחושת אלמוות סימבולית המתבטאת בתחושה שאדם ישאיר אחריו חותם יצירתי, תרבותי או בין־אישי לאחר מותו, לבין תחושת סוכנות (agency) פעילה, המאופיינת באוטונומיה, יוזמה ויכולת השפעה על הסביבה (Horner, 2021).

בעשורים האחרונים הורחבה תיאוריית ניהול האימה גם להקשרים שבהם בולטות המוות אינה אפשרות מופשטת בלבד, אלא נוכחות קונקרטית ומתמשכת. מחקרים בקרב חולים במחלות מסכנות חיים מצאו כי משמעות, הערכה עצמית ותמיכה חברתית רוחנית עשויות לשמש מנגנוני הגנה מפני חרדת מוות ולסייע בשמירה על לכידות זהותית ותחושת רצף חיים גם כאשר הסופיות קרובה ומוחשית (Svet et al., 2023). ממצאים אלה חשובים למחקר הנוכחי משום שהם מדגישים כי ההתמודדות עם מודעות למוות מתרחשת לא רק במישור הסימבולי או האידאולוגי, אלא גם במרחב קיומי מעשי, שבו יחידים נדרשים לעצב בחירות, יחסים ותסריטים עתידיים תחת צל המוות.

נוסף על כך, מחקרים מהשנים האחרונות על משברים קולקטיביים, כמו מגפת הקורונה ומלחמת רוסיה-אוקראינה, מראים כי תהליכי ניהול האימה מתרחשים גם ברמה האישית וגם ברמה הלאומית חברתית. במחקר על מגפת הקורונה Pyszczynski ,ועמיתיו הבחינו בין מנגנוני התמודדות קרובים, כגון הימנעות, הכחשה ושאיפה לשליטה בהתנהגות, לבין מנגנוני התמודדות רחוקים, המתבטאים בהתחזקות השקפות עולם, זהויות קולקטיביות ויחסים אינטימיים כהגנה מפני חרדת המוות (Pyszczynski et al., 2021).

במחקר שנערך באוקראינה בזמן מלחמת רוסיה-אוקראינה ,שטיגר (Stieger) ועמיתיו בחנו את התאוריה בתוך מציאות מלחמתית ממשית, באמצעות מדידות יומיות בקרב אזרחים שנחשפו לאזעקות, פיצוצים ושיבושים בתשתיות. המחקר הראה כי מצבי מלחמה אלה הגבירו חרדה, פגעו בבריאות הנפשית והעלו סימפטומים סומטיים, ובכך חיזקו את ההנחה שלפיה חשיפה לאיום מוות ממשי מעוררת תגובות פסיכולוגיות וגופניות. עם זאת, ההסתגלות לאיום המתמשך סיפקה רק הגנה מוגבלת, וחוסן פסיכולוגי לא בלם באופן מובהק את השפעות האיום.(Stieger et al., 2023)

שילוב ממצאים אלה עם הספרות על המשכיות סימבולית, ובפרט עם מחקרים עדכניים הקושרים בין אלמוות סימבולי, משמעות וסוכנות(Horner et al., 2025) . מאפשר למקם את הדיון בהולדה לאחר המוות כחלק ממבנה רחב יותר של מנגנוני ניהול אימה קולקטיביים, לאומיים, משפחתיים ואינטימיים, שבאמצעותם יחידים שומרים על תחושת זהות, שייכות וסוכנות במציאות רוויית איום קיומי (Oreg & Taubman-Ben-Ari, 2024a, 2024b; Oreg et al., 2024).במחקר הנוכחי, תאוריית ניהול האימה משמשת מסגרת מרכזית לבחינת האופן שבו מועמדים לשירות ביטחון מתייחסים לאפשרות מותם, וכיצד אפשרות זו נקשרת לשאלות של משפחה, המשכיות וזהות. אורג וטאובמן־בן־ארי (Oreg & Taubman-Ben-Ari, 2024) מציעות להבין את

תופעת הנצלת הזרע בישראל כחלק ממערך תרבותי־חברתי רחב יותר של תגובות למוות, הכוללות ניסיון לשמר קשר, המשכיות והנצחה לאחר האובדן. ייחודו של המחקר הנוכחי הוא בכך שהוא מבקש לברר כיצד המועמדים עצמם לשירות ביטחון מבינים את האפשרות הזו, ואילו משמעויות הם מייחסים לה ביחס למוות, למשפחה ולעתידם.

תפיסת הסופיות והנוכחות של היידיגר

תאוריית הנוכחות של היידיגר (היות- שם) היא תאוריה רחבה ביותר שעוסקת בשאלה ממה מורכבת נוכחות. היידיגר מסמן את המוכנות להיות במגע עם עובדת הסופיות שלנו כרכיב התהוות הנוכחות לאורך השנים וברכיב זה ונספחיו המחקר הזה מתמקד. דרכה ניתן להתבונן על התעצבות היחסים של אדם עם עצמו ועובדת מותו כשאלו פוגשים את האפשרות להנציל זרע. בספרו *הוויה וזמן* (Heidegger, 2008/ 1927) מתאר היידיגר את האדם כישות הנמצאת תמיד בתוך תהליך של התהוות. מכיוון שאדם לא בוחר להיוולד, הוא "נזרק" לתוך הזמן שלו ופשוט נמצא. בכל רגע ומרחב נתון יש לו אפשרות להתגלות לעצמו ולהתממש מתוך המפגש עם המקום ועם אנשים סביבו. מבחינתו, המוות הוא "האפשרות שמסיימת את כל האפשרויות", ולכן הוא אישי. מוות הוא לא קונספט כללי אלא הסוף של הסיפור האישי של כל אדם. האפשרות שחותמת את כל האפשרויות חייבת להתייחס לאפשרויות שבאו לפניה ולכן היא מאורע חד פעמי. מתוך כך, במפגש עם הסופיות קיים פוטנציאל להעמקת הנוכחות של האדם דרך מודעות לבחירותיו ומוכנות להרגיש את היותו בר חלוף (Heidegger, 2008/ 1927) . בהקשר של המחקר הנוכחי, מסגרת זו מאפשרת להרחיב את ההתבוננות מעבר לשאלות המשפטיות והחברתיות של הנצלת זרע, ולשאול כיצד עצם הקיום המוחשי של האפשרות למות פוגש את המועמדים לשירות ביטחון ואיזו משמעות הם מייחסים לבחירתם בכיוון הצבאי שלהם מתוך כך.

לצד תאוריית ניהול האימה, המדגישה את החיפוש אחר משמעות, ערך והמשכיות לנוכח חרדת המוות, תאוריית הנוכחות של היידיגר מתבוננת על המפגש עם המוות כמפגש מכונן הנמצא בהתהוות מתמדת, ומאפשר אינטימיות של אדם עם עצמו. שילוב זה בין שתי המסגרות התאורטיות מאפשר לבחון לא רק מהי עמדתם של המשתתפים ביחס להנצלת זרע, אלא גם כיצד האפשרות להנצלת זרע מתערבת ביחסים שלהם עם מותם בשלב חיים המאופיין במעבר, בגיבוש זהות, ובמפגש ממשי יותר עם שאלות של סיכון ומוות. מנקודת מבט זו, עצם האפשרות של מוות עתידי אינה רק עובדה, אלא מרכיב המעצב את האופן שבו האדם מתהווה, מבסס את נוכחותו ומקבל החלטות (Heidegger, 2008/ 1927) .

בעוד שתאוריית ניהול האימה מדגישה את החיפוש אחר המשכיות, משמעות ואלמוות סימבולי לנוכח המוות, תפיסת הסופיות של היידיגר מפנה את תשומת הלב אל עצם המפגש עם האפשרות של סוף מוחלט.

מפגש שלא כולל פעולה חיצונית אלא נשאר בין אדם לעצמו. במילים אחרות תאוריית ניהול האימה בוחנת את הפעולות שנעשות על מנת להימנע מחידלון הסוף ולחפש המשכיות, בעוד שהיידיגר מתמקד במרחב הפנימי. שילוב שתי הפרספקטיבות משלים התבוננות על היחסים עם המוות, וההשלכות המרובדות של יחסים אלה.

סיכום סקירת הספרות והפער המחקרי

סקירת הספרות העלתה כי הדיון בהנצלת זרע לאחר המוות התמקד עד כה בעיקר בהיבטים אתיים, משפטיים, דתיים וחברתיים של התופעה, ובשאלות הנוגעות להסכמת הנפטר, למעמדם של בני המשפחה ולשימוש בחומר הגנטי לאחר המוות. נוסף על כך, הספרות מצביעה על יחס מתירני יותר כלפי הנצלת זרע מחיילים, על רקע החוב הנתפס של המדינה והחברה כלפי מי שחייהם נגדעו במהלך שירותם הצבאי (Hans & Dooley, 2014; Oreg & Taubman-Ben-Ari, 2024).

עם זאת, המחקר הקיים עסק פחות באופן שבו צעירים לפני גיוס מבינים את האפשרות הזו וממקמים אותה ביחס לחייהם, למותם האפשרי ולהמשכיותם. מטרת המחקר הנוכחי היא להבין את התפיסות, הפרשנויות והמשמעויות שמייחסים מועמדים לשירות ביטחון לאפשרות של הנצלת זרעם לאחר מותם, ולבחון כיצד עצם קיומה של אפשרות זו משפיע על האופן שבו הם חושבים על מוות, המשכיות וזהות.

לצורך כך, המחקר נשען על שתי מסגרות תאורטיות משלימות. תאוריית ניהול האימה מאפשרת לבחון את החיפוש אחר המשכיות, משמעות ואלמותיות סימבולית לנוכח חרדת המוות, ואילו תפיסת הסופיות והנוכחות של היידיגר מפנה את המבט אל המפגש של האדם עם אפשרות מותו שלו, ואל האופן שבו מפגש זה הוא מהותי להתהוות של נוכחותו בסביבתו. שילוב בין שתי פרספקטיבות אלה מאפשר לבחון לא רק האם הנצלת זרע נתפסת כהמשכיות או כאלמוות סימבולי, אלא גם כיצד עצם קיומה של אפשרות זו פוגש צעירים הניצבים בפתח השירות הצבאי, בשלב חיים שבו שאלות של זהות, סיכון, בחירה ומוות נעשות מוחשיות במיוחד. בהתאם לכך, שאלת המחקר היא: *כיצד מועמדים לשירות ביטחון בישראל תופסים את האפשרות של הנצלת זרעם לאחר מותם, ואילו משמעויות הם מייחסים לה ביחס למוות, להמשכיות ולזהות?*

שיטה

הגישה המחקרית

המחקר הנוכחי הוא מחקר איכותני בעל אוריינטציה פנומנולוגית־פרשנית. מטרתו להבין כיצד מועמדים לשירות ביטחון בישראל תופסים את האפשרות של הנצלת זרעם לאחר מותם, ואילו משמעויות הם מייחסים לאפשרות זו ביחס למוות, להמשכיות, למשפחה ולזהות.

הבחירה בגישה איכותנית נבעה מן הרצון להתחקות אחר עולמם הסובייקטיבי של המשתתפים, ולא לבחון את עמדותיהם במונחים של שכיחות או מדידה. המחקר מבקש להבין כיצד המשתתפים מפרשים את האפשרות של הנצלת זרע לאחר המוות, אילו משמעויות הם מייחסים לה, וכיצד היא משתלבת בתפיסותיהם לגבי מוות, המשכיות, אוטונומיה ומשפחה.

המחקר נשען על אוריינטציה פנומנולוגית־פרשנית, הרואה בחוויה האנושית מקור מרכזי ליצירת ידע, ומתמקדת באופן שבו אנשים מעניקים משמעות לחוויותיהם ולהתנסויותיהם בעולם. עם זאת, המחקר אינו מבקש ליישם פנומנולוגיה טהורה במובנה המתודולוגי, אלא עושה שימוש ברגישות פנומנולוגית להבנת החוויה החיה (lived experience), תוך אימוץ עמדה פרשנית שלפיה הן המשתתפים והן החוקרת שותפים לתהליך יצירת המשמעות. בהתאם לכך, הידע המחקרי מתהווה מתוך המפגש הפרשני בין עולמם של המשתתפים לבין עבודת הפרשנות של החוקרת.

נקודת מוצא זו אפשרה לבחון לא רק את תוכן דבריהם של המשתתפים, אלא גם את האופן שבו הם מארגנים את מחשבותיהם, מתמודדים עם מתחים, מביעים אמביוולנטיות ומעצבים את משמעות האפשרות של הנצלת זרעם לאחר מותם בתוך הקשרים אישיים, משפחתיים, תרבותיים וחברתיים. לפיכך, שאלת הנצלת הזרע נבחנת במחקר זה לא רק כסוגיה רפואית או משפטית, אלא כתופעה בעלת משמעות קיומית, חברתית וזהותית עבור המשתתפים.

משתתפים

במחקר השתתפו 12 גברים יהודים, מועמדים לשירות ביטחון, בני 18 ומעלה. הבחירה להתמקד במועמדים לשירות ביטחון נבעה מכך שמדובר בקבוצת אוכלוסייה המצויה בשלב מעבר משמעותי בין נעורים לבגרות,

ובנקודת זמן שבה האפשרות של מוות במסגרת השירות הצבאי נעשית מוחשית יותר מבחינה חברתית, תרבותית וקיומית.

גיוס המשתתפים נעשה באמצעות פנייה למכינות קדם־צבאיות, למרכזים המפעילים מתנדבי שנת שירות, וכן באמצעות שיטת כדור שלג (Noy, 2008), שבה משתתפים או אנשי קשר הפנו מועמדים נוספים שעמדו בקריטריונים של המחקר. בתחילת המחקר נעשה ניסיון לגייס משתתפים בעלי מגוון רחב של עמדות, רקעים דתיים, אזורי מגורים ומסגרות הכנה לשירות. עם זאת, בשל רגישות הנושא והקושי לגייס צעירים שיסכימו לדבר על מוות, זרע והמשכיות לאחר המוות, המדגם שהתקבל היה הומוגני יחסית.

שבעה מתוך 12 המשתתפים הגיעו מאותה מכינה קדם־צבאית לבנים בלבד, שבה רבים מן המשתתפים עוסקים במקום של הדת בחייהם, בין אם כדתיים, דתיים לשעבר או מתקרבים לדת בדרכים שונות. ארבעה מן המשתתפים הנותרים הגיעו ממרכז הארץ, ורק אחד מן הפריפריה. מאפיינים אלה חשובים להבנת הממצאים, שכן תפיסות של משפחה, דת, המשכיות, הורות ואחריות כלפי ההורים עשויות להשפיע על האופן שבו המשתתפים מפרשים את האפשרות של הנצלת זרעם לאחר מותם.

כלי המחקר והליך המחקר

הנתונים נאספו באמצעות ראיונות עומק חצי־מובנים. כלי זה נבחר משום שהוא מאפשר למשתתפים לתאר בלשונם את מחשבותיהם, תחושותיהם, התלבטויותיהם ועמדותיהם ביחס לנושא רגיש ומורכב, ובו בזמן מאפשר לשמור על מסגרת משותפת של נושאים מרכזיים הנגזרים משאלת המחקר.

מדריך הריאיון כלל שאלות פתוחות בנוגע לרקע האישי של המשתתפים, היכרותם עם סוגיית הנצלת הזרע לאחר המוות, תחושותיהם לקראת הגיוס, המשמעויות שהם מייחסים לאפשרות של הנצלת זרעם אם ייהרגו במהלך השירות הצבאי, תפיסותיהם ביחס למוות, משפחה, הורות והמשכיות, והשאלה מי ראוי בעיניהם לקבל החלטות הנוגעות לגופם ולזרעם לאחר מותם.

הראיונות נערכו באופן אישי. עשרה מהם התקיימו פנים אל פנים ושניים נערכו בזום. משך הראיונות נע בין עשר דקות לחצי שעה, בהתאם למידת הנכונות של כל משתתף להרחיב, לשתף ולהתעכב על הנושא. שונות זו משקפת גם את אופיו הרגיש של המחקר. עבור חלק מן המשתתפים האפשרות לדבר על מותם ועל שימוש עתידי בזרעם עוררה מחשבה, סקרנות או נכונות לשיחה, ואילו עבור אחרים היא עוררה קושי, מבוכה או רצון

לקצר. איסוף הראיונות נמשך שנה ושלושה חודשים. כל הראיונות הוקלטו באישור המשתתפים ותומללו במלואם.

שיקולים אתיים

המחקר קיבל את אישור ועדת האתיקה של בית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת בר־אילן, אישור מספר 050225462. מאחר שהמחקר עוסק בנושא רגיש וטעון, הכולל עיסוק במוות אפשרי, שירות צבאי, הורות לאחר המוות, גוף, זרע ומשפחה, הושם דגש מיוחד על שמירה על רווחתם של המשתתפים.

לפני תחילת כל ריאיון הוצגה למשתתפים מטרת המחקר, והובהר להם כי השתתפותם וולונטרית, כי הם רשאים להפסיק את הריאיון בכל שלב, וכי הם יכולים לבחור שלא להשיב על שאלות מסוימות. המשתתפים חתמו על טופס הסכמה מדעת, ובו הובהר כי זהותם תישמר בסודיות וכי לא ייעשה שימוש בפרטים מזהים.

לצורך שמירה על אנונימיות, שמות המשתתפים הוחלפו במספרים, ופרטים מזהים הוסרו מן התמלולים. ההקלטות והתמלולים נשמרו בתיקיות מוגנות ומוצפנות. בנוסף, בשל האפשרות שהריאיון יעורר קושי רגשי או מצוקה, הובהר למשתתפים כי יוכלו לפנות לגורם מתאים במקרה של אי נוחות בעקבות השיחה.

ניתוח הנתונים

הנתונים נותחו באמצעות ניתוח תמטי על פי Braun and Clarke, במסגרת מחקר איכותני־פרשני בעל אוריינטציה פנומנולוגית. הבחירה בניתוח תמטי נבעה מגמישותו ומתאימותו למחקר המבוסס על ראיונות עומק, המבקש לזהות, לארגן ולפרש דפוסי משמעות בתוך דברי המשתתפים. **עם זאת, הניתוח התמטי לא הוצג במחקר זה כשיטה פנומנולוגית בפני עצמה, אלא ככלי אנליטי מארגן שאפשר לעבוד באופן שיטתי עם חומרי הראיונות, תוך שמירה על רגישות לחוויה החיה ולמשמעויות שהמשתתפים ייחסו לה.**

בהתאם לכך, התמות לא נבנו רק סביב נושאים שחזרו בדברי המשתתפים, אלא סביב דפוסי משמעות שעלו מתוך האופן שבו הם תיארו, פירשו וארגנו את מחשבותיהם ביחס לאפשרות של הנצלת זרעם לאחר מותם. בניתוח ביקשתי להבין כיצד אפשרות זו מתחברת לעולמם של המשתתפים לשאלות של מוות, המשכיות, משפחה, זהות, אוטונומיה וסוכנות. במובן זה, **הניתוח התמטי שימש עבורי אמצעי לארגון המשמעויות שעלו מן הראיונות, ולא תחליף לעמדה הפרשנית שבבסיס המחקר**.

תהליך הניתוח כלל כמה שלבים. תחילה בוצעה קריאה חוזרת ומעמיקה של כלל התמלולים, במטרה להכיר מקרוב את החומר, את לשון המשתתפים ואת ההקשרים שבהם נאמרו הדברים. לאחר מכן סומנו יחידות

משמעות מרכזיות, ובהן משפטים, ביטויים או קטעים שבהם המשתתפים התייחסו לאפשרות של מוות, להנצלת זרע, להורים, להמשכיות, לאוטונומיה, להורות עתידית או לגבולות קבלת ההחלטות לאחר המוות. בשלב הבא גובשו קודים ראשוניים מתוך הנתונים, ולאחר מכן אורגנו הקודים לקבוצות רחבות יותר של משמעות. מתוך קבוצות אלה גובשו התמות המרכזיות.

הניתוח התפתח באופן מעגלי ורפלקסיבי, מתוך תנועה חוזרת בין דברי המשתתפים, שאלת המחקר והמסגרות התאורטיות של המחקר. בכל שלב נבחן האם התמות משקפות את הנתונים עצמם, והאם הן מאפשרות להבין את המשמעויות שהמשתתפים העניקו לאפשרות של הנצלת זרעם לאחר מותם. בהתאם לכך, התמות שהתגבשו אינן מוצגות כקטגוריות תוכן בלבד, אלא כצירי משמעות פרשניים.

שלוש התמות המרכזיות שעלו מן הניתוח עוסקות במתח שבין מפגש עם המוות לבין הימנעות ממנו ; בהנצלת זרע כהמשכיות, השארת חותם ואלמוות סימבולי, לצד הסתייגות ממשמעותה של המשכיות זו ; ובשאלות של עצמי, סוכנות ומקומם של הורים ואחרים משמעותיים בקבלת החלטות על הגוף, המוות וההמשכיות לאחר המוות.

באופן זה, הניתוח התמטי אפשר לארגן את החומר האמפירי באופן שיטתי ובהיר, ובה בעת לשמור על המוקד הפנומנולוגי־פרשני של המחקר : הבנת המשמעות שהמשתתפים מעניקים לאפשרות של הנצלת זרעם לאחר מותם, ולא רק תיאור עמדותיהם הגלויות ביחס אליה. איסוף הנתונים נמשך עד שהתקבלה חזרתיות רעיונית מספקת, ולא עלו קטגוריות תוכן חדשות באופן מהותי.

רפלקסיביות של החוקרת

המחקר החל בעקבות חשיפה לפרוצדורת הנצלת הזרע לאחר המוות ולעלייה במספר המשפחות שביקשו לבצע אותה בעקבות אירועי 7 באוקטובר ומלחמת חרבות ברזל. המפגש הראשוני עם התופעה עורר אצלי תגובה רגשית ומחשבתית חזקה, בעיקר משום שהוא הציב במרכז שאלות מורכבות על מוות, הורות, המשכיות, משפחה, גוף והזכות לקבל החלטות בשם אדם שאינו יכול עוד לדבר בשם עצמו.

כחוקרת, היה לי חשוב לזהות מראש את עמדותיי, תחושותיי והנחותיי ביחס לנושאים אלה. כחלק מתהליך של bracketing, סימנתי לעצמי מראש את המקומות שבהם עשויה להיות לי עמדה מוקדמת ביחס לצבא, למוות של צעירים, למשפחות שכולות, להנצלת זרע, להורות לאחר המוות ולשאלת זכאותם של הורים או בני משפחה לפעול בשם המת.כאמא לילד צעיר וכאישה בהריון, אני מנהלת יחסים מורכבים עם התנהלות

הממשלה במדינתי, עקב מצב הסכסוך המתמשך. תחושותי במפגש הראשוני עם התופעה היו תמיהה, סקרנות ומעט גועל. בשילוב הזה בדיוק טמון הרצון לחקור את התופעה, שליווה אותי לאורך כל המחקר. המודעות לתחושותי מתחילת הדרך הייתה לי חשובה מאוד, כדי שאוכל לבחון אותם לאורך המחקר ולא אכפה על הנתונים עמדות קודמות שלא נבעו מהם, במידת האפשר

במהלך איסוף הנתונים והניתוח נוהלה רפלקסיה מתמשכת. לאחר הראיונות נכתבו רשמים, מחשבות ושאלות שעלו מתוך המפגש עם המשתתפים. במהלך הניתוח נבחנה שוב ושוב האפשרות שפרשנות מסוימת נובעת מעמדתי האישית ולא מדברי המשתתפים עצמם. במיוחד ניתנה תשומת לב למקרים שבהם דברי המשתתפים הפתיעו אותי, עוררו בי אי נוחות, או עמדו בניגוד לציפיותיי הראשוניות.

תהליך זה היה משמעותי במיוחד משום שחלק מן המשתתפים התייחסו להנצלת זרע לאחר המוות באופן חיובי, פשוט או מובן מאליו יותר מכפי שציפיתי בתחילת הדרך. במקום לראות בכך חוסר מורכבות, ביקשתי להבין מה מאפשר להם לתפוס את האפשרות הזו כהמשכיות, כמתנה למשפחה, כהשארת חותם או כאפשרות פתוחה. במקביל, כאשר משתתפים אחרים התנגדו להנצלת זרע לאחר המוות, נעשה מאמץ להבין האם התנגדותם נובעת מתפיסה של אוטונומיה, מתפיסה של הורות כקשר חי, מהסתייגות מהמשכיות ביולוגית בלבד, או מקושי במחשבה על החלטות שיתקבלו לאחר מותם.

הרפלקסיביות לוותה בשיח מתמשך עם מנחות התזה ובבחינה חוזרת של הקשר בין הנתונים, הקודים, התמות והפרשנות. אני רוצה להאמין שתהליך זה סייע לשמור על קרבה לדברי המשתתפים, לצד פיתוח קריאה פרשנית זהירה של המשמעויות שעלו מהם.

לוח 1: מאפייני המשתתפים במחקר

מס' מרואיין	גיל	מסגרת הגיוס למחקר	שיבוץ לצבא	הגדרה דתית	אזור מגורים	מצב משפחתי
1	19	מכינה	פלס"ר גולני	חילוני	X	X
2	19	ש"ש בקק"ל	תותחנים	חילוני	X	X
3	19	מכינה	צנחנים	חילוני-מסורתי	X	הורים נשואים, שני אחים

מס' מרואיין	גיל	מסגרת הגיוס למחקר	שיבוץ לצבא	הגדרה דתית	אזור מגורים	מצב משפחתי
4	19	מכינה	חובלים	חילוני	ירושלים	בן יחיד לאם חד-הורית
5	19	מכינה	סיירת הנדסה קרבית	מסורתי	X	שני אחים; אמו נפטרה ואינו בקשר עם אביו
6	18	פה לאוזן	נח"ל	מסורתי	חדרה	הורים נשואים, שלושה אחים
7	19	פה לאוזן	חובלים	חילוני	X	הורים נשואים, שלושה אחים
8	18	פה לאוזן	חובלים	חילוני	תל אביב	הורים נשואים, אח אחד נוסף בן 19
9	18	פה לאוזן	8200	חילוני	אור עקיבא	הורים נשואים, שלושה אחים
10	19	מכינה	צנחנים	דתל"ש	ירושלים	הורים גרושים, חמישה אחים
11	19	מכינה	סיירת צנחנים	חילוני	קדימה / צורן	בן להורים נשואים, ארבעה אחים
12	18	פה לאוזן	נח"ל	חילוני	תל אביב	הורים גרושים, שני אחים

הערה: מרואיינים 1–7 הביעו עמדה התומכת בהנצלת זרע לאחר המוות, ואילו מרואיינים 8–12 הביעו עמדה שאינה תומכת בהנצלה.

ממצאים ופרשנות

פרק זה מציג את ממצאי המחקר ואת הפרשנות שנבנתה מתוכם. מאחר שהמחקר נערך בגישה פנומנולוגית פרשנית, התמות אינן מוצגות רק כתיאור של עמדות המשתתפים בעד או נגד הנצלת זרע, אלא כצירי משמעות שדרכם ניתן להבין כיצד המשתתפים פגשו את האפשרות של מותם, המשכיותם והיחסים בינם לבין משפחתם. לכן, בכל תמה יוצגו תחילה דברי המשתתפים והמשמעויות שעלו מתוכם, ובהמשך תוצע

קריאה פרשנית זהירה בזיקה למסגרות התאורטיות של המחקר. הדיון המסכם, שיופיע בפרק הבא, לא יחזור על הממצאים אלא יציע אינטגרציה רחבה יותר של תרומתם התאורטית והמעשית.

שלוש תמות מרכזיות עלו מן הניתוח: הראשונה עוסקת במתח שבין בשלות לפגוש את המוות לבין הרחקה והימנעות ממגע ישיר עמו; השנייה עוסקת בהנצלת זרע כהמשכיות, השארת חותם ואלמוות סימבולי, לצד ספקות ביחס למשמעותה של המשכיות מסוג זה; והשלישית עוסקת בעצמי, בסוכנות ובמקומם של הורים ואחרים משמעותיים בקבלת החלטות הנוגעות למוות ולהמשכיות לאחר המוות.

לוח 2 מציג מפת דרכים כללית של התמות ותת התמות שעלו בניתוח. לאחריו יוצגו התמות בהרחבה באמצעות ציטוטים מדברי המשתתפים ופרשנות צמודה לנתונים.

לוח 2: ארגון הממצאים

תמה ותת תמות	מוקד התמה	ציטוט לדוגמא
1. בשלות לפגוש את המוות מול הימנעות והרחקה	המתח בין הכרה באפשרות המוות במהלך השירות הצבאי לבין מנגנוני הרחקה והימנעות מעיסוק ישיר בו.	"אני לא מתעסק במה שאני לא צריך להתעסק" (מרואיין 1 נשאל על הפחד ממוות במהלך השירות) " אמרתי להם [לחבריו] שפקטור מאוד גדול בצבא זה זמן שזה לוקח". (מרואיין 6)
1.1 הימנעות מעיסוק ישיר במוות		
1.2 השארת "אופציה פתוחה" מול הסופיות		
1.3 הבלחי הכרה במוות ובסיכון		
2: הנצלת זרע כהמשכיות ואלמוות סימבולי	המשמעויות שהמשתתפים מייחסים להנצלת זרע כאפשרות להמשכיות,	"תחשבי, יש לי פה הזדמנות לתת חיים. גם אם אני כבר לא בחיים." (מרואיין 4)
2.1 הנצלת זרע כהשארת חותם והמשך		

2.2 ספק והסתייגות מן ההמשכיות הזו	להשארת חותם ולזיכרון לאחר המוות.	" בעיקרון אם בן אדם מת ואין מה לעשות, כולם מתאבלים עליו, אני לא חושב שדווקא צריך להיות לו המשך, וכאילו, בטח שלא המשך שהוא, את יודעת, הוא לא ראה אותו, הוא לא פגש אותו, הוא לא, אפילו לא הכין אותו". (מרואיין 12)
2.3 המשכיות דרך קשר, ערכים ושייכות		
3 : העצמי, סוכנות ומקומם של אחרים בקבלת החלטות על המוות	המתח בין אוטונומיה אישית לבין תפקידם של הורים ואחרים משמעותיים בהחלטות הנוגעות למוות ולהמשכיות לאחר המוות.	"ההורים יבואו ויתייחסו לילד הזה בתור המשכיות של הילד שלהם. וזה שגוי. זה שגוי מאוד. אני גם חושב שבאיזשהו מקום אני קצת חוויתי את זה עליי עם דוד שלי. כי כשדוד שלי נפל אז אני הייתי בין חצי שנה. ואמא שלי ממש מספרת שאני הייתי העוגן שלה". (מרואיין 11)
3.1 אמון בהורים ומסירת ההחלטה לאחרים		
3.2 אוטונומיה, נפרדות והתנגדות להמשכיות מסוג זה		
3.3 תפיסות שונות של עצמי ביחס למשפחה, למוות ולהמשך		

תמה 1: בשלות לפגוש את המוות מול הכחשה והרחקה

תמה זו עוסקת במתח שבין ההכרה באפשרות של מוות במהלך השירות הצבאי לבין הדרכים שבהן המרואיינים מרחיקים, מנרמלים או נמנעים מעיסוק ישיר בו. מתוך הראיונות עלה כי המוות אינו נעדר מתודעתם של המשתתפים, אך לרוב הוא אינו מדובר באופן ישיר ומלא. במקום זאת, הוא מופיע דרך ניסוחים עקיפים, דרך רצון "לא לחשוב על זה יותר מדי", דרך השארת אפשרויות פתוחות, ולעיתים דרך ניסיון לארגן את הסיכון בתוך שפה של שליטה, תפקוד ומשימה.

במובן זה, התמה אינה מציגה את המרואיינים כמי שמכחישים את המוות באופן פשוט או מוחלט, אלא כמי שנעים בין כמה עמדות: הימנעות ממגע ישיר עם האפשרות של מותם, ניסיון להשאיר פתח להמשכיות גם לאחר המוות, ורגעים שבהם מופיעה הכרה ממשית יותר בסיכון ובסופיות. תנועה זו חשובה במיוחד משום

שמדובר בצעירים הנמצאים לפני שירות צבאי, בשלב חיים שבו שאלות של עתיד, זהות, בחירה והשתייכות עדיין מתגבשות, אך במקביל האפשרות של מוות במהלך השירות נעשית מוחשית יותר.

מנקודת מבט של תאוריית ניהול האימה, ניתן להבין חלק מן האמירות כניסיון לווסת את החרדה שמעוררת המודעות למוות, בין היתר באמצעות הישענות על ערכים, תפקידים ומסגרות תרבותיות. מנקודת מבט היידיגריאנית, ניתן לראות בדברי המרואיינים רגעים שונים של מפגש עם הסופיות: לעיתים מפגש מרוחק ומתווך, ולעיתים מפגש ישיר יותר, שבו המוות מופיע כאפשרות אישית שיש לה משמעות ביחס לבחירותיהם.

1.1 הימנעות מעיסוק ישיר במוות

כשהתגבש מחקר זה ונעשה ניסיון לדבר עם מלש"בים על הנושא, נמצא קושי רב לגייס משתתפים. בין אם דרך רשתות חברתיות ובין אם דרך מכינות או מקומות של שנות שירות, בלטו בתגובות שקיבלתי אמירות ששיקפו רצון לא לחשוב על הנושא, הן מצד המלש"בים והן מצד משפחות ומוסדות שאליהם הם משתייכים כרגע.

בחרתי להציג את הקושי בגיוס משתתפים למחקר כחלק מן הממצאים, מאחר שהוא משקף היבט מהותי של התופעה הנחקרת עצמה. ההימנעות של צעירים לפני צבא מלהשתתף בשיחה העוסקת בהנצלת זרע לאחר המוות אינה נתפסת כאן רק כאתגר מתודולוגי, אלא כביטוי לאופן שבו עצם העלאת האפשרות של מוות בנסיבות אלה מעוררת אי נוחות, רתיעה ולעיתים רצון להימנע מעיסוק בנושא מלכתחילה. במובן זה, גבולות הגיוס למחקר משקפים גם את גבולות השיח האפשרי סביב המוות בכלל, ובפרט סביב מוות אפשרי במהלך השירות הצבאי. מנהל מכינה שפניתי אליה טלפונית הגיב בטון אגרסיבי מאוד כשאמר: "לא, לא, לא, לא, לא, אנחנו לא חושפים חניכים שלנו לתוכן כזה. הם ילדים. זה בכלל אתי מה שאת עושה?"

ניתן להבין קושי זה על רקע מציאות של מלחמה מתמשכת, שבה צעירים מצויים בתקופת מעבר לקראת שירות צבאי ונדרשים להחזיק בו־זמנית תחושת מחויבות חברתית ולאומית לצד התמודדות אישית עם סיכון ממשי. בתוך הקשר כזה, עיסוק רפלקסיבי באפשרות המוות עשוי להיות מורכב במיוחד, שכן הוא מחייב מפגש ישיר עם פגיעות אישית בתקופה המאופיינת דווקא בהדגשת תפקוד, מוכנות והמשכיות.

עשרה מתוך שנים עשר המרואיינים מיועדים ללכת לתפקידים קרביים. שבעה מתוכם אמרו שיהיו מעוניינים בהנצלת זרעם במידת הצורך, ארבעה התנגדו, ואחד, שמיועד ללכת לתפקיד של תומך לחימה, הביע רצונות סותרים (מרואיין 2). המרואיין שלא מיועד לשירות קרבי הביע התנגדות נחרצת להנצלת זרעו (מרואיין

9). אפשר לפרש ממצאים אלה בזהירות כמצביעים על קשר אפשרי בין הקרבה הנתפסת לסיכון לבין האופן שבו המרואיינים מתייחסים לסוגיה. נראה כי כאשר האפשרות להיחשף לסיכון ממשי נוכחת יותר, עולה מתח פנימי בין תחושת השייכות לקבוצה, למקום ולערכים הלאומיים, לבין פחד אישי וטבעי מפני מוות מוקדם.

גם אצל המרואיינים עצמם הופיעו ניסוחים ישירים של הימנעות. אחד המרואיינים שהיה מעוניין שינצילו את זרעו דיבר הרבה על הרצון הכללי להביא ילדים, ולא תמיד עשה הבחנה ברורה בין הבאת ילדים בעודו בחיים לבין האפשרות שילדים ייוולדו מזרעו לאחר מותו. הוא אמר: "אני אומר כן להשאיר את האופציה, לא יותר מדי לחשוב על זה" (מרואיין 6).

אמירה זו אינה בהכרח מבטאת הכחשה מלאה של המוות, אך היא כן מצביעה על רצון להשאיר את האפשרות פתוחה מבלי להיכנס לעומק המשמעויות הרגשיות, המשפחתיות והקיומיות הכרוכות בה. כלומר, המרואיין אינו שולל את האפשרות של מותו, אך גם מבקש לא להתעכב עליה. הוא מאפשר לאפשרות להתקיים, ובו בזמן מרחיק את המחשבה המלאה.

דרך תאוריית ניהול האימה ניתן להבין את הרצון "לא לחשוב על זה" כביטוי לניסיון לווסת את המפגש עם אפשרות המוות. לא מדובר בהכרח בהכחשה פשוטה של המוות, אלא בהימנעות ממגע ישיר עם המשמעויות המאיימות של האפשרות למות במהלך השירות. בהקשר זה, עצם השארת האפשרות פתוחה מאפשרת למרואיין להחזיק את רעיון ההמשכיות בלי להידרש באופן מלא לשאלת סופיותו שלו.

המרואיינים שהתנגדו להנצלת זרעם ביטאו יחס שונה לאפשרות המוות, אך גם אצלם ניתן היה לראות דרכים שונות לנהל את המפגש עם הסיכון. אחד המרואיינים, שהיה מיועד לשירות ביחידת 669 אך לאכזבתו הועבר למסלול חובלים, דיבר על היחסים שלו עם סכנה ועם האפשרות למות כמשהו שדוחף אותו למצוינות: "זה [המוות] נותן לי סיבה לשאוף למצוינות, כאילו, תמיד לעשות הכול מושלם כדי להימנע ממוות בתאונה. באמת לדאוג פשוט ללכת לפי הספר" (מרואיין 8).

בדבריו של מרואיין 8 ניתן לראות ניסיון להדגיש שליטה, סדר ופעולה לפי נהלים מול האפשרות של סיכון. הוא אינו מתעלם בהכרח מן המוות, אלא ממקם את ההתמודדות אתו בתוך עולם של פעולה, משמעת ומצוינות. עם זאת, האמירה "ללכת לפי הספר" מעלה שאלה לגבי גבולות השליטה במצבים צבאיים, שבהם לא כל סיכון ניתן לניהול מלא. לכן, אפשר לקרוא את דבריו כביטוי למתח בין הכרה בסיכון לבין ניסיון להחזיק בתחושה שהסיכון ניתן לצמצום באמצעות תפקוד נכון.

מנקודת מבט של תאוריית ניהול האימה, ניתן להבין את דבריו כניסיון להתמודד עם החרדה שמעוררת אפשרות המוות באמצעות חיזוק תחושת מסוגלות, שליטה וערך עצמי. מנקודת מבט היידיגריאנית, ניתן לראות בדבריו גם הישענות על מסגרת חיצונית רחבה וסדורה (המסגרת הצבאית) כדרך להבנות את המפגש עם המוות הפרטי שלו. היידיגר מדבר על המוות כאירוע ספציפי ופרטי השונה מאדם לאדם ומכיל רכיב אקראי\ כאוטי. לכן, על פי תאוריה זו הניסיון לפגוש את המוות דרך מסגרות חיצוניות עלול לפגום באינטימיות של אדם עם החוויה הגולמית במפגש עם המוות שלו.

1.2 השארת "אופציה פתוחה" מול הסופיות

מוטיב נוסף שעלה בראיונות הוא הרצון להשאיר את האפשרות פתוחה. מוטיב זה הופיע בקרב כל המרואיינים שאמרו שיהיו מעוניינים בהנצלת זרע. הרצון להשאיר אפשרות פתוחה אינו בהכרח מבטא עמדה מגובשת בעד מימוש ההנצלה, אלא לעיתים דווקא רצון להימנע מהכרעה סופית בשאלה קשה ומאיימת.

כך למשל אמר מרואיין 6: "אני אומר כן להשאיר את האופציה, לא יותר מדי לחשוב על זה". מרואיינים אחרים שחשבו שנכון להשאיר את האופציה פתוחה השתמשו בניסוחים דומים. אחד מהם אמר: "זה נותן את הבחירה לידיים שלהם" בהתייחסו להוריו (מרואיין 3), ומרואיין אחר אמר: "אולי כדי שתהיה את האופציה" (מרואיין 2). אמירות אלה קרובות זו לזו בכך שהן מדגישות את הרצון להשאיר פתח עתידי, גם כאשר משמעותו של הפתח הזה אינה מתבררת עד הסוף ברגע הריאיון.

מנקודת מבט היידיגריאנית, ניתן לקרוא את הרצון להשאיר "אופציה פתוחה" כנמצא במתח עם משמעותו של המוות כסוף. אצל היידיגר, המוות הוא האפשרות שסוגרת את כל האפשרויות, ואוספת אותן לכדי סיפור שלם וגמור. דרך תפישה זו אי אפשר ליצור אפשרות אחרי האפשרות האחרונה. לכן מוטיב "האופציה הפתוחה" בהקשר זה יכול להיות דרך לרכך את החיכוך עם הסוף. אין מדובר בהכרח בחוסר הבנה או בחוסר בשלות מצד המרואיינים, אלא הצבעה על הפער בין השלב בו הם נמצאים, לפני שירות צבאי, לפני הקמת משפחה, ולעיתים לפני גיבוש עמדה ברורה ביחס להורות עתידית. לכן, ההימנעות מהכרעה סופית עשויה לשקף לא רק הרחקה של המוות, אלא גם את העובדה שהשאלה עצמה מקדימה את המאוחר.

מרואיין 2 תאר את הקושי שלו לקבל החלטה כזו בשלב זה במילים פשוטות: "אני כנראה קצת ילד כדי לענות על זה (שאלת ההנצלה כן או לא), אבל כרגע אני חושב שאסמן כן, כדי שתהיה אופציה, אבל צריך לעשות תיאום ציפיות עם ההורים, נראה לי, כי הם יחליטו בסוף". במובן זה, "האופציה הפתוחה" אינה רק עמדה פרקטית ביחס להנצלת זרע, אלא גם דרך להחזיק בו־זמנית כמה אפשרויות רגשיות: לא לסגור את

הדלת בפני המשכיות, לא להכריע עכשיו בשאלה שאין לה תשובה פשוטה, ולא לפגוש באופן מלא את הסופיות שמונחת בבסיס עצם השאלה.

1.3 הכרה רגעית במוות ובסיכון

לצד מנגנוני הרחקה והימנעות, עלו גם רגעים בראיונות שבהם ניתן היה לזהות הכרה ישירה יותר בסופיות החיים ובסיכון הכרוך בשירות הצבאי. רגעים אלה לא תמיד הופיעו באופן רציף או מגובש, אך הם מלמדים כי המשתתפים אינם רק מרחיקים את המוות, אלא לעיתים גם מנסים להתייחס אליו כגורם משפיע במשמעות שהם רואים בחייהם.

בהמשך אותו ראיון, מרואיין 8 דיבר על מוות כחלק מפעילות מבצעית ואמר: "מוות לא בתאונה זה כבר חלק מהתפקיד, זה עלול לקרות וזה סיכון שלוקחים בסוף, אם זה למטרה טובה" (מרואיין 8). אמירה זו מאירה את הציטוט הקודם שלו באור מורכב יותר. לצד הרצון לפעול "לפי הספר", הוא מכיר בכך שיש מוות שאינו ניתן לניהול מלא, אלא כרוך בעצם התפקיד ובסיכון שהוא נושא בתוכו. לכן, אין לראות בדבריו רק ניסיון לשליטה או הרחקה, אלא גם יכולת מסוימת להכיר בסיכון ולמקם אותו בתוך מסגרת ערכית.

למשל, מרואיין 10, שמגיע מרקע דתי אך חזר בשאלה, ותיאר התמודדות ארוכה עם דיכאון, שיתף: "יש משהו בזה שכשאתה מסכן את החיים שלך למות, שאתה בעיני, כשאתה לוחם, זה בא עם הכל. זה ויתור. זה כאילו, אני עושה את מה שאני רואה כנכון ואני מודע לסיכונים..... אתה הולך עם הנפש ועם החומריות" (מרואיין 10).

אמירה זו מבטאת הכרה בכך שהשירות הקרבי כולל אפשרות ממשית של מוות. המרואיין אינו מתאר את המוות כאירוע רחוק בלבד, אלא כחלק מן הבחירה להיות לוחם. בעיניים היידיגריאניות, ניתן להבין את דבריו כניסיון לחשוב על השירות הקרבי כבחירה מודעת, הלוקחת בחשבון את האפשרות למות ולכן. כאשר הוא אומר שהוא "הולך עם הנפש ועם החומריות", הוא מצביע על תחושה של מחויבות מלאה, לא רק רעיונית אלא גם גופנית וקיומית.

מרואיין אחר, שהביע רצון להתייחס למותו במהלך השירות וגם התנגד מסיבות דומות להנצלת זרעו, אמר: "נגיד יש את הספר 'ארבע הסכמות' שהוא מדבר על ההשלמה עם המוות. כאילו הספר מדבר על ארבע הסכמות שאם תחייה לפיהן, אז תוכל לחיות בשלווה ובזרימה, וברגע שאתה משלים עם המוות, אז זה כאילו...". כשנשאל אם הוא מרגיש שהוא נכנס לצבא עם השלמה עם המוות, השיב: "אני... זה כבד להגיד את זה ככה, אבל כן, יש לזה משמעות" (מרואיין 11). בדבריו של מרואיין 11 מופיעה זהירות עצמית. הוא אינו

מציג את עצמו כמי שהשלים באופן מלא עם המוות, אלא מסמן שהעיסוק בכך "כבד", ועם זאת משמעותי עבורו. דווקא ההסתייגות שבדבריו מחזקת את האפשרות לראות בהם ניסיון כן להתקרב אל הנושא, מבלי להציג ודאות או שלמות שאינן קיימות.

מנקודת מבט היידיגריאנית, רגעים כאלה יכולים להתפרש כרגעים שבהם האפשרות של המוות אינה רק רעיון כללי, אלא אפשרות אישית שמתחילה לעצב את האופן שבו המשתתפים חושבים על עצמם ועל בחירותיהם. בתפיסתו של היידיגר, המוות אינו רק אירוע עתידי, אלא אפשרות יסודית שמעצבת את יחסו של האדם לחייו, לעתידו ולבחירותיו. לכן, כאשר המרואיינים מצליחים לדבר על הסיכון כעל חלק מן הבחירה שלהם, גם אם בזהירות או בהיסוס, ניתן לראות בכך התחלה של מפגש אישי יותר עם הסופיות.

מנקודת מבט של תאוריית ניהול האימה, ניתן להבין את אותן אמירות גם כחלק מהישענות על ערכים רחבים יותר, כמו שירות, מחויבות, מטרה ושייכות, המסייעים לווסת את החרדה שמעוררת אפשרות המוות. המוכנות להסתכן אינה בהכרח רק ביטוי של קבלה פנימית של הסופיות, אלא גם של השתייכות לעולם ערכי ותרבותי שמעניק משמעות לסיכון.

לכן, שתי המסגרות התאורטיות מאפשרות לקרוא את אותם ציטוטים מזוויות שונות. היידיגר מאפשר לראות בהם רגעים של מגע אישי עם הסופיות, ואילו תאוריית ניהול האימה מאפשרת לראות בהם ניסיון להעניק למוות משמעות באמצעות השתייכות לערכים ולקולקטיב. יחד, הן מחדדות את המורכבות של דברי המשתתפים: הם אינם רק מרחיקים את המוות ואינם רק מקבלים אותו, אלא נעים על מאיין ציר בין הרחקה למוכנות להכיר בסוף שלהם.

בסיכום תמה זו, נראה כי המפגש של מועמדים לשירות ביטחון עם אפשרות מותם אינו חד-משמעית. חלקם מבקשים שלא לחשוב על המוות באופן ישיר, חלקם מעדיפים להשאיר אפשרויות פתוחות, וחלקם מבטאים רגעים של הכרה בסיכון ובסופיות. תנועה זו בין הרחקה לבין הכרה משקפת את המורכבות של עיסוק במוות בגיל צעיר, ובמיוחד בתוך הקשר חברתי וצבאי שבו הסיכון למוות אינו תאורטי בלבד.

תמה 2: הנצלת זרע כהמשכיות ואלמוות סימבולי

תמה זו עוסקת באופן שבו המרואיינים מבינים את הנצלת הזרע כאפשרות של המשכיות לאחר המוות. מתוך הראיונות עלה כי עבור חלק מן המרואיינים, הנצלת זרע נתפסת כדרך להשאיר אחריהם המשך, חותם או קשר כלשהו עם העולם לאחר מותם. עם זאת, לא כל המרואיינים קיבלו את ההנחה שהמשכיות ביולוגית

היא בהכרח המשכיות רצויה או בעלת משמעות. חלקם הבחינו בין המשכיות גנטית לבין המשכיות שנוצרת דרך קשר, זיכרון, ערכים ושייכות.

במובן זה, הממצאים מעלים שאלה מרכזית: האם ילד שייוולד מזרעו של אדם לאחר מותו נתפס כהמשך של אותו אדם, ואם כן, באיזה מובן? מצד אחד, תאוריית ניהול האימה מאפשרת להבין הולדת ילדים והמשכיות משפחתית כאחת הדרכים שבהן בני אדם מתמודדים עם סופיותם וחווים המשכיות מעבר לחייהם הביולוגיים. מצד אחר, דברי המרואיינים מלמדים כי במקרה של הנצלת זרע לאחר המוות, המשכיות זו אינה מובנת מאליה. עצם העובדה שמדובר בילד שהאב לא יכיר, לא יגדל ולא יהיה נוכח בחייו, מעלה אצל חלק מן המרואיינים ספק ביחס לשאלה האם מדובר בהמשכיות ממשית של האדם או בהמשכיות גנטית בלבד.

לכן, בחלק זה אני מבקשת להבחין בין כמה סוגים של המשכיות שעלו בראיונות: המשכיות כחותם וכאפשרות להשאיר משהו מן האדם לאחר מותו; ספק והסתייגות מן הרעיון שהמשכיות ביולוגית מספיקה כדי להיחשב המשך; והמשכיות שנוצרת דרך קשר, ערכים ושייכות. הבחנה זו מאפשרת להישאר קרובים יותר לדברי המשתתפים, מבלי להניח מראש כי הנצלת זרע היא בהכרח ביטוי פשוט של אלמוות סימבולי.

2.1 הנצלת זרע כהשארת חותם והמשך

מרואיין אחד, שרעיון הנצלת הזרע משך אותו, ואמר שיהיה מעוניין שיעשו זאת עבורו אם ייהרג, ביטא את האפשרות לראות בהנצלת הזרע דרך להשאיר המשך למשפחה: "אם פתאום אימא מאבדת את הבן שלה, אז היא יכולה להביא נכד מהזרע של הבן שלה, ולראות ממש איך הבן שלה יכול היה להיות" (מרואיין 1).

אמירה זו ממקמת את ההמשכיות בעיקר דרך עיניה של האם. כלומר, הילד העתידי אינו מופיע רק כילד בפני עצמו, אלא גם כאפשרות עבור האם לראות משהו מן הבן שאיבדה. ניתן להבין את דבריו של המרואיין כביטוי לרצון להשאיר אחריו חותם מוחשי, כזה שלא נשאר רק בזיכרון או בסיפור, אלא מקבל ביטוי גופני ומשפחתי דרך ילד עתידי.

עם זאת, האמירה גם חושפת את המורכבות של המשכיות מסוג זה. כאשר המרואיין אומר שאמו תוכל "לראות ממש איך הבן שלה יכול היה להיות", הוא מתאר את הילד העתידי כמישהו שנושא בתוכו אפשרות לדמיין את המשך חייו של הבן שנפטר. במובן זה, מרכז הכובד של ההמשכיות אינו רק בילד העתידי, אלא גם בניסיון של האם להמשיך קשר עם הבן שאבד.

מנקודת מבט של תאוריית ניהול האימה, אפשר להבין אמירה זו כקשורה לצורך בהמשכיות ובשימור קשר לאחר המוות. האפשרות שיישאר צאצא מן האדם שנפטר יכולה להעניק למשפחה תחושה שמשהו ממנו ממשיך להתקיים. עם זאת, חשוב להיזהר מלקרוא את הדברים כאילו הילד העתידי הוא תחליף פשוט לבן שנפטר. נכון יותר לומר כי בדברי המרואיין מופיע מתח בין הילד כישות עתידית עצמאית לבין הילד כנשא של זיכרון, דמיון והמשכיות עבור המשפחה.

כיוון פרשני אחר לאמירה זו, מתבסס על פיתוחים של מחקרים מאוחרים למונח אלמוות סימבולי. מחקרים אלו עוסקים בתפקידה של היצירה בביסוס תחושה של המשכיות, ומדברים על כך שכשיצירה מוכוונת כלפי חוץ, לאחרים יש בכוחה לחזק חוויה של אלמוות סימבולי (Routledge et al., 2008). האמירה "לראות איך הבן שלה יכל להיות" אולי מרמזת בהקשר זה איך המרואיין תופס את האפשרות לצאצא אחר מותו- כמאיין יצירה שהוא משאיר לאמו.

מנקודת מבט היידיגריאנית, אין אפשרות להמשיך אחרי המוות. היידיגר מתייחס לאדם בהקשר זה כמאיין אסופה מתפתחת כל הזמן של אפשרויות המתממשות מתוך חיכוך עם הסביבה. אדם מבחינתו מורכב מאפשרויות אלה שמתממשות בצורה אקראית ולכן חד פעמית. הנצלת זרע מנסה לתת מענה לצורך ליצור המשך של חיים שנגדעו באחת. משום כך היא מעלה שאלות עמוקות: האם מדובר בהמשך של האדם עצמו, או בהמשך של הקשר, הזיכרון והדימוי שלו בקרב אלה שנותרו בחיים? ואיך המשכיות מסוג זה משנה את הזיכרון והדימוי שנשאר מהנפטר?

מרואיין אחר שהיה מעוניין שינצילו את זרעו, שם דגש על הדמיון הגנטי שנשמר לנפטר: "עשו את זה מתוך מקום של...אני מאמין, חמלה כזה שהם רוצים לתת משהו למשפחות,כי בסוף להביא את הנשק שהוא מלא בתוך בטון,או את המדים ,זה לא... זה כאילו...זה סבבה, זה עושה לפעמים טוב,זה יכול לשחרר וזה ייתן להם מקום פריקה,אבל בסוף כאילו,זה לא באמת משהו. ילד זה משהו שאתה רואה בסוף, את הדמיון בו, אותם גנים..." (מרואיין 1).

הוא משווה בין מתן סמלים המתחברים לחלל ולתפקידו במערכת כאלמנטים שמאפשרים "פריקה", מול ילד שהוא "משהו". יכול להיות שהוא מתכוון שהדמיון הפיזי של הילד לחלל הוא חותם והמשך לנוכחות החלל. אולי זה הכי טוב שיש מבחינת המשפחה השכולה במסגרת הנסיבות. יכול להיות גם שהוא עושה השוואה בין דברים סטטיים- כמו נשק או מדים, עצמים שנשארים קפואים בזמן, מול ילד, שמביא אתו

הבטחה להמשך דינמי. כאן מתחילות לעלות שאלות על המוכנות של המשפחה לראות גם את השוני בין הבן החלל לנכד החי. ומה שוני זה עושה לחוויית ההמשכיות שלהם.

2.2 ספק והסתייגות מן ההמשכיות

לצד המרואיינים שראו בהנצלת זרע אפשרות של המשך, היו מרואיינים שהסתייגו מן הרעיון שהמשכיות ביולוגית לאחר המוות היא בהכרח המשכיות רצויה או משמעותית. מרואיין 8 שיתף בצורך במעין "סגירת קצוות" לאחר מותו של אדם, ואמר:

"להחליט מראש החלטה שבן אדם ייוולד בדמי, כשאני לא אוכל לדעת אם אני חושב שזה לטובה.... תשמעי, לדעתי, יש סיכוי טוב של להיוולד עוד 20 שנה, פשוט יהיה סיוט.....בסוף אם אני מת ונגמר הסיפור, אז אני חושב שבשביל המשפחה וחברים זה כאילו closure כזה...אבל אם אני בוחר לאשר שייקחו את הזרע שלי, אז זה כאילו משהו שתמיד נראה לי שיהיה בתודעה שלהם" (מרואיין 8).

בדבריו של מרואיין 8 מופיעה הסתייגות כפולה. ראשית, הוא מעלה ספק ביחס לטובת הילד העתידי, כאשר הוא אומר שאינו יכול לדעת אם לידתו בעתיד תהיה "לטובה". שנית, הוא מתאר את האפשרות של הנצלת זרע כמשהו שעלול להשאיר את משפחתו וחבריו במצב מתמשך של עיסוק בו, במקום לאפשר להם חוויה של סיום או."closure"

באופן זה, המרואיין אינו מתנגד רק להליך עצמו, אלא גם לרעיון שהמשכיות היא תמיד דבר חיובי. עבורו, מוות כולל גם אפשרות של סיום, וסיום זה עשוי להיות חשוב לא רק עבור האדם שמת, אלא גם עבור הקרובים אליו. לכן, ההמשכיות הביולוגית אינה נתפסת כאן כהמשך טבעי או מנחם, אלא כאפשרות שעלולה להשאיר את המת נוכח באופן לא פתור בתודעת החיים.

מנקודת מבט היידיגריאנית, ניתן להבין את דבריו כביטוי להכרה במוות כסוף. כאשר המרואיין אומר "אם אני מת ונגמר הסיפור", הוא מסמן את הסופיות כחלק משמעותי מן האופן שבו הוא מבין את המוות. ההסתייגות שלו מהנצלת זרע אינה נובעת רק מחוסר רצון בהורות לאחר המוות, אלא גם מתפיסה שלפיה לא כל המשך הוא בהכרח נכון או מיטיב.

יחד עם זאת, חשוב לא להעמיס על דבריו פרשנות רחבה מדי. המרואיין אינו מנסח תאוריה שלמה על סובייקטיביות או על יחסים בין חיים למתים, אלא מתאר תחושה ברורה: אם ימות, הוא אינו רוצה שהאפשרות להוליד ילד מזרעו תישאר כמשימה פתוחה עבור משפחתו. במובן זה, ההסתייגות שלו חושפת

ממד חשוב של הסוגייה: הנצלת זרע אינה רק החלטה על המשך גנטי, אלא גם החלטה שמשפיעה על האופן שבו המשפחה תמשיך לחיות עם האובדן.

מרואיין 9 העלה את הקושי שבציפייה שאדם אחד יהיה תחליף של אחר. הוא אמר: "אני לא הייתי מוכן שיעשו לי את זה [הנצלה], בשביל ההורים שלי, לא הייתי רוצה, אבל גם אם הייתי מסמן כן, הם היו אומרים מה שאני אומר לך, שלדעתי ילד אחד לא יכול להחליף ילד אחר". הוא לא מסביר למה ילד אחד לדעתו לא יכול להיות תחליף לילד אחר, אבל דבריו מעלים שאלה על הפער בין המשכיות סימבולית בהבאת צאצאים בדרך "הרגילה", בה החותם של ההורה על הילד הוא מורכב, ארוך שנים, ולא מוחלט, לבין המשכיות גנטית בקונסטלציה זו, בה, אולי בגלל היעדר הזמן המשותף והקשר הישיר להורה שמת, ההמשך נתפש כתחליף.

2.3 המשכיות דרך קשר, ערכים ושייכות

לצד ההמשכיות הביולוגית, עלתה בראיונות גם אפשרות אחרת להבין המשכיות: לא דרך ילד שייוולד לאחר המוות, אלא דרך קשרים, ערכים, זיכרון ושייכות לקבוצה רחבה יותר. מרואיין 11, שהתנגד להנצלת זרעו, שיתף לאורך הריאיון במחשבות ששומרות את מתח המחויבות שלו כלפי הבחירה בשירות קרבי. הוא אמר: "אני פשוט מרגיש מלא גאווה. זה קצת קשה להרגיש גאווה היום. אבל אני... אני נוטה להסתכל נגיד על... על אירועי עבר בעיקר. על כל מיני... גיבורים שהיו כאן במדינה שלנו".

בהמשך הוא תיאר את תחושת השייכות שלו לעם ולחברה שבתוכה הוא חי, ואמר: "אני שואל את עצמי למה? למה שמישהו יקפוץ על רימון בשביל להציל את חברים שלו? ו... ו... אין לי באמת תשובה, ללמה? פשוט תחושת השייכות הזאת, יש משהו בעם שלנו, שאנחנו... אנחנו תמיד שם אחד בשביל השני" (מרואיין 11).

דבריו של מרואיין 11 מציעים צורה אחרת של המשכיות. הוא אינו מבקש להמשיך את עצמו דרך ילד שייוולד לאחר מותו, אך כן מתאר את עצמו כחלק משרשרת של אנשים, ערכים ומעשים. תחושת השייכות שלו אינה ביולוגית, אלא ערכית וקולקטיבית. הוא מזהה את עצמו עם סיפורים של גבורה, הקרבה וערבות הדדית, ורואה בשירות הצבאי חלק מן ההשתייכות הזו.

מנקודת מבט של תאוריית ניהול האימה, ניתן להבין זאת כביטוי לאלמוות סימבולי מסוג אחר. לא דרך המשכיות גנטית, אלא דרך השתייכות לעולם תרבותי וערכי שממשיך להתקיים מעבר לחייו של האדם היחיד. במובן זה, המרואיין אינו מבטל את הצורך בהמשכיות, אלא ממקם אותה במקום אחר: בתוך העם, הזיכרון, הערכים והקשרים שבין אנשים ובכך מדבר על המשכיות סימבולית כמו שהובנה במקור (Solomon, Greenberg & ; Pyszczynski, 1991).

מנקודת מבט היידיגריאנית, ניתן לראות בדבריו גם ביטוי לכך שהנוכחות של אדם בעולם מתהווה תמיד בתוך קשרים עם אחרים, עם עבר, עם מקום ועם אפשרויות עתידיות. הסיפורים שהמרואיין מזכיר אינם רק סיפורים חיצוניים לו, אלא חלק מן האופן שבו הוא מבין את עצמו ואת הבחירה שלו להתגייס. לכן, גם כאשר הוא מתנגד להנצלת זרע, אין פירוש הדבר שהוא דוחה כל צורה של המשכיות. הוא דוחה המשכיות ביולוגית לאחר המוות, אך מחזיק במשמעות עמוקה של המשכיות דרך שייכות, ערכים וקשרים.

גם מרואיין 10 הביע התנגדות להנצלת זרעו, ומחפש המשכיות בתצורה של ערכים: "אני מאוד רוצה ללכת לקרבי, בקיצור מאוד מתכתב לי עם הערכים, עם ה... אני חושב שזו שיחות שאני חייב כאילו, פשוט מאוד מאוד מתחבר אליי למי שאני בתור בן אדם. אני מרגיש שייכות לעם, לרעיון הציוני... גם אני חושב שיש מין.... אני מאוד מאמין שהייתה לי זכות גדולה להיוולד יהודי בישראל".

בתחילת הראיון מרואיין זה מדבר על הקשר של אביו להסכם השלום עם מצרים, והערכים הציוניים ששאב ממנו, כך שכשהוא אומר שהוא מרגיש שייכות לעם ולרעיון הציוני, ניתן לפרש זאת כחוויה של שייכות לרעיון ולערכים כחלק ממסגרת גג שיונקת מהקשר שלו עם אביו. גם כאן ההמשכיות סימבולית מתבטאת בשייכות לקבוצה ולערכים ולא נזקקת להמשכיות בדמות צאצאים.

בסיכום תמה זו, נראה כי המרואיינים אינם מתייחסים להמשכיות כאל מושג אחד וחד־משמעי. עבור חלקם, הנצלת זרע יכולה להיתפס כהשארת חותם מוחשי וכדרך להמשיך קשר עם המשפחה לאחר המוות. עבור אחרים, המשכיות ביולוגית לאחר המוות מעוררת דווקא ספק, משום שהיא אינה כוללת קשר חי, בחירה פעילה או נוכחות הורית. לצד זאת, חלק מן המרואיינים מציעים הבנה אחרת של המשכיות, המבוססת על ערכים, שייכות, זיכרון וקשרים בין־אישיים. כך, התמה מראה כי השאלה המרכזית אינה רק האם המשתתפים מעוניינים בהנצלת זרע, אלא מה נחשב בעיניהם כהמשך משמעותי של אדם לאחר מותו.

תמה 3: העצמי, סוכנות ומקומם של אחרים בקבלת החלטות על המוות

תמה זו עוסקת בשאלת הסוכנות לאחר המוות: מי רשאי לקבל החלטות בשם האדם לאחר מותו, ומהו מקומם של הורים, בני זוג ואחרים משמעותיים בעיצוב המשכיותו. מתוך הראיונות עלה כי הדיון בהנצלת זרע אינו עוסק רק בהולדה ובהמשכיות, אלא גם בגבולות העצמי, באוטונומיה וביחסים בין האדם לבין משפחתו.

רוב המרואיינים שהתייחסו בחיוב להנצלת זרע דיברו על אמון בהורים, על רצון להעניק להם נחמה, ועל תחושת שייכות למשפחה. לעומתם, מרואיינים שהתנגדו להנצלה הדגישו את הצורך לשמור על שליטה בהחלטות הנוגעות לחייהם, גם לאחר מותם, ואת הציפייה שהסביבה תכבד את רצונם.

במובן זה, התמה אינה עוסקת רק בהבדל בין "בעד" ו"נגד" הנצלת זרע, אלא באופן שבו המרואיינים תופסים את עצמם: האם העצמי שלהם נתפס כקשור ומשולב באחרים, כך שההחלטות יכולות לעבור לידיהם, או כעצמי נפרד, שמבקש לשמור על גבולותיו גם לאחר המוות.

מנקודת מבט של תאוריית ניהול האימה, ניתן לראות כיצד הקשר עם אחרים משמעותיים והישענות עליהם עשויים לשמש מקור לביטחון ולהמשכיות. התפישה של היידיגר שמה דגש חזק על הכרה בסופיות כחלק מהרחבת היכולת להיות נוכח בעולם. ההכרה בסופיות היא חוויה פנימית גרידא ולכן הוא מתייחס למעורבות חיצונית כהתערבות עם הסביבה שעלולה לשנות את האינטימיות של אדם עם עצמו. עם זאת יש לציין שהתאוריה של היידיגר לא מתייחסת לאספקטים התפתחותיים, שבמחקר זה יש צורך לקחת בחשבון. חלק מתהליך התבגרות כולל מעבר מתלות באחרים להישענות עליהם כשהמצב מתאים. אפשר לשער שרוב המלש"בים שיצטרכו לענות על שאלת הנצלת זרעם נמצאים בתהליכי היפרדות מהוריהם, ולכן יכול להיות שההחלטה תתקבל על ידי כמה אנשים ולא רק על ידי המלש"ב. בהישען על היידיגר ניתן לומר שיש בעייתיות בערבוב עם אחרים בנושא כל כך אינטימי.

3.1 אמון בהורים ומסירת ההחלטה לאחרים

מרואיינים שהביעו תמיכה בהנצלת זרע תיארו לעיתים קרובות קשר קרוב עם הוריהם ואמון בכך שהם יקבלו עבורם החלטות נכונות גם לאחר מותם. כך למשל אמר מרואיין 6: "אני אוהב את ההורים שלי ואת האחים שלי, ואני יודע שאם הם יגדלו את הילד שלי הוא יגדל טוב" (מרואיין 6).

גם מרואיין 3 התייחס לאמון בהוריו: "אני יודע שאם קורה לי משהו במלחמה, אני מאוד סומך על ההורים שלי, ואני יודע שהם יעשו מה שטוב להם, ומה שטוב גם בשבילי. ואם אני אגיד להם... מאוד חשוב לי... אני רוצה שתעשו אתו משהו... שיהיה לי המשך ויהיה לי צאצאים... אני יודע שהם יקשיבו לי" (מרואיין 3).

אמירות אלו מצביעות על נכונות להעביר לאחרים, ובפרט להורים, חלק מן האחריות להמשך לאחר המוות. ההחלטה אינה נתפסת רק כהחלטה אישית, אלא כחלק ממערכת יחסים מתמשכת, שבה להורים יש תפקיד משמעותי גם לאחר מות הבן. עם זאת, דבריו של מרואיין 3 מעלים גם מורכבות. כאשר הוא אומר שהוריו יעשו "מה שטוב להם ומה שטוב לי", עולה שאלה כיצד מוגדר אותו "טוב", והאם קיימת בהכרח חפיפה בין רצונו לבין רצונם. בנוסף, עצם ההנחה שההורים ימשיכו לקבל החלטות עבורו לאחר מותו מבליטה את המעבר מקשר הדדי בין שני סובייקטים למצב שבו צד אחד פועל בשם צד שאיננו עוד.

מנקודת מבט היידיגריאנית, ניתן לראות בכך מצב שבו ההחלטות הנוגעות לאדם ממשיכות להתקבל לאחר מותו על ידי אחרים, מה שמעלה שאלות ביחס לגבולות הסוכנות האישית. עם זאת, חשוב להיזהר מלתאר זאת כהתעלמות מצד המרואיין, אלא להבין זאת כחלק מהאופן שבו הוא תופס את הקשר עם הוריו ואת מקומם בחייו.

מרואיין נוסף, שהיה בן יחיד לאם חד-הורית, תיאר את עצמו מתוך נקודת מבטה של אמו ואמר: "תחשבי שיש פרויקט כזה שהשקעת בו את כל חייך פתאום הוא נעלם, אז לעשות את המקסימום, להשאיר איזשהו חלקיק" (מרואיין 4).

בדבריו של מרואיין 4, העצמי שלו מופיע דרך הקשר עם אמו. הילד העתידי מתואר כ"משהו" שנשאר לאם לאחר האובדן. ניתן להבין זאת כניסיון לחשוב על המשכיות דרך הקשר המשפחתי, שבו המשמעות של ההמשך אינה רק עבור האדם עצמו, אלא גם עבור הקרובים אליו.

יחד עם זאת, אמירה זו מעלה גם שאלות לגבי האופן שבו המרואיין תופס את עצמו בתוך הקשר. מרכז הכובד בדבריו מופנה אל האם ואל חוויית האובדן שלה, יותר מאשר אל הילד העתידי או אל עצמו. ייתכן כי התמקדות זו קשורה למחשבה על מצבה של האם לאחר האובדן, אך היא גם מצביעה על כך שההתייחסות למוות אינה מתמקדת רק בעצמי, אלא גם באחרים שנשארים.

3.2 אוטונומיה, נפרדות והתנגדות להמשכיות לאחר המוות

לעומת זאת, מרואיינים שהתנגדו להנצלת זרע הדגישו את הצורך לשמור על שליטה בהחלטות הנוגעות לחייהם, גם לאחר מותם. מרואיין 12 ביטא עמדה זו באופן ישיר: "מה? יחליפו אותי ויגדלו את הילד שלי עם אישה שאני לא מכיר? אם אני ארצה ילדים, אני רוצה לגדל אותם". ובהמשך אמר: "זה מרגיש לי נורא מוזר שיהיה פה חיים שהם, כביכול, המשך שלי... ושאני לא אראה אותם... שזה לא יהיה ממש מבחירה שלי" (מרואיין 12).

בדבריו עולה התנגדות ברורה לרעיון של המשכיות שאינה תלויה בבחירה פעילה שלו. הילד העתידי אינו נתפס בעיניו כהמשך שלו, אלא כמשהו זר, שאינו קשור לחוויית חייו ולבחירותיו. בנוסף, עצם הרעיון שמישהו אחר יקבל החלטות משמעותיות בשמו נתפס עבורו כבעייתי. ניתן להבין עמדה זו כביטוי לחשיבות שהמרואיין מייחס לאוטונומיה ולנפרדות. המשכיות, מבחינתו, אינה יכולה להתקיים ללא נוכחות, קשר ובחירה. כאשר תנאים אלו אינם מתקיימים, ההמשכיות אינה נתפסת כהמשך שלו.

במאמרם על אוטונומיה ואלמוות סימבולי מדברים הורנר ושות׳ על קשר ישיר בין אוטונומיה וחוויה של בחירה חופשית ומודעת כמנבאים תחושת משמעות ויכולת להכיל תזכורות של הסוף, עקב חוויה עמוקה יותר של השארת חותם החורג מהביולוגיה- חותם הכרוך ביצירה או בהשפעה עמוקה על אחרים בתוך קשר (Horner et al., 2025). ממצאים אלה מעמיקים גם מכיוון תאוריית ניהול האימה את החשיבות של אופן השארת החותם, ומצביעים על קשר בין אוטונומיה ליכולת לבסס המשכיות במובן רב הפנים של המילה.

מרואיין 9 ביטא עמדה דומה:

״לדעתי זה מאוד בעייתי להחליף אדם באדם אחר... אני חושב לא יכול להיות המשך כזה... פשוט אין וזה עדיף״ (מרואיין 9). אמירה זו מדגישה את החד־פעמיות של האדם ואת הקושי לראות באדם אחר המשך שלו. ניתן להבין זאת כהדגשה של גבולות העצמי ושל ההבחנה בין אדם אחד לאחר.

מנקודת מבט היידיגריאנית, אפשר לקרוא אמירות אלו לא רק כהכרה בכך שהמוות מסמן סיום, אלא גם כצורך להשתמש במוות כגבול שמסמן גם את מרחב בחירה עצמאי בהווה. עוד מרואיין שחש דומה אמר: ״ להורים שלי בטוח לא הייתי נותן, אבל לאשתי, אם הייתה לי, הייתי נותן״ (מרואיין 7). נראה כי בציטוט זה המרואיין מדגיש את הצורך בנפרדות מההורים מול הצורך בהתמזגות עם בת זוג פוטנציאלית.

כאן שתי התאוריות מתלכדות לכדי הכרה בחשיבותה של העצמאות בכינון יחסים עם הסביבה, המחקר של הורנר מנסח את הקשר בין היכולת להיות סוכן פעיל בעולם לבין חוויית השארת החותם ועלייה בערך העצמי, והתאוריה של היידיגר מתבוננת על אוטונומיה וכושר בחירה כביטויים חיצוניים למוכנות פנימית לגעת בסופיות, להכיר בה ולתת לה להפוך לחלק ממארג קבלת ההחלטות של הפרט.

3.3 תפיסות שונות של עצמי ביחס למשפחה, למוות ולהמשך

מעבר להבחנה בין אמון בהורים לבין דגש על אוטונומיה, עלו בראיונות גם תפיסות שונות של עצמי, הקשורות לאופן שבו המרואיינים מבינים את מקומם בתוך משפחה, קבוצה וחברה.

מרואיין 4, תלמיד מכינה קדם-צבאית, התייחס לעצמו כחלק מקולקטיב רחב ואמר:

״אני חד משמעית אתן למדינה הזאת מה שאני מרגיש שאני חייב לה... זה גרם לי להבין שאני ציוני״ (מרואיין 4). בהקשר זה, תחושת העצמי שלו אינה מתמקדת רק בעצמו כיחיד, אלא גם בשייכות לקבוצה רחבה יותר. ניתן להבין זאת כחלק מן האופן שבו המרואיין ממקם את עצמו בתוך מערכת של ערכים, זהות קולקטיבית וסיפור משותף.

מנקודת מבט של תאוריית ניהול האימה, ניתן לראות בהישענות על ערכים קולקטיביים ובתחושת שייכות מקור למשמעות ולהמשכיות. מנקודת מבט היידיגריאנית, ניתן להבין זאת כחלק מהאופן שבו הנוכחות של האדם מתהווה בתוך קשרים עם אחרים, עם תרבות ועם מסגרות חברתיות. עם זאת, חשוב להבהיר כי בפרשנות זו אין אמירה שיפוטית ואין הכוונה כי המשתתף אימץ "ערכים לא מעובדים", אלא להבין זאת כחלק מתהליך של גיבוש עצמי, שבו אדם עושה שימוש במשאבים תרבותיים וחברתיים כדי להבין את עצמו ואת מקומו בעולם.

בה בעת, התמה מבליטה גם תפיסות עצמיות אחרות, שבמרכזן העצמי כמי שמבקש לשמור על גבולותיו גם לאחר המוות. ההבדל בין מי שמפקידים בידי הוריהם את האפשרות "להמשיך" אותם לבין מי שמתנגדים לכך אינו נוגע רק לעמדה כלפי הנצלת זרע, אלא גם לאופן שבו הם תופסים את עצמם ביחס למשפחה, לסופיות המוות, ולהמשך האפשרי אחריו.

בסיכום תמה זו, נראה כי שאלת הנצלת הזרע אינה רק שאלה של המשכיות, אלא גם שאלה של סוכנות ושל זהות. חלק מן המרואיינים רואים בהורים ובמשפחה חלק בלתי נפרד מהעצמי שלהם, ולכן גם מוכנים להעביר לידיהם החלטות לאחר מותם. אחרים מדגישים את נפרדותם ואת הצורך לשמור על שליטה בבחירות הנוגעות לחייהם ,גם כאשר הם אינם עוד בחיים. תנועה זו בין קרבה לאחרים לבין שמירה על גבולות העצמי מדגישה את המורכבות של האופן שבו צעירים תופסים את עצמם ביחס למוות ולהמשכיות.

אינטגרציה תאורטית ומסקנות

בפרק זה אציע אינטגרציה תאורטית של ממצאי המחקר ואבחן את משמעותם הרחבה ביחס להנצלת זרע לאחר המוות. בשונה מפרק הממצאים, שבו הוצגו התמות שעלו מן הראיונות לצד פרשנותן, מטרתו של פרק זה היא לבחון את הזיקות ביניהן, למקם אותן בתוך המסגרות התאורטיות של המחקר ולהצביע על תרומתן להבנת התופעה. ממצאי המחקר מצביעים על כך שהנצלת זרע אינה נתפסת בעיני המרואיינים בעיקר כהליך רפואי או משפטי, אלא כזירה שבאמצעותה הם מתמודדים עם שאלות של מוות, המשכיות, זהות וסוכנות. הראיונות מלמדים כי עצם האפשרות להנצלת זרע מזמנת עיסוק בסופיות החיים, במשמעות ההמשכיות לאחר המוות ובשאלה מי רשאי לקבל החלטות בשם האדם כאשר הוא אינו יכול עוד לדבר או לפעול עבור עצמו.

לאור זאת, פרק זה יתמקד בשלושה מוקדים מרכזיים. הראשון עוסק ביחס שבין הנצלת זרע, מודעות למוות ובחירה. השני בוחן את המתח שבין המשכיות ביולוגית לבין המשכיות סימבולית. השלישי עוסק בשאלות של סוכנות, נפרדות ומקומם של ההורים ואחרים משמעותיים בקבלת החלטות לאחר המוות. באמצעות שילוב בין תאוריית ניהול האימה לבין תפיסת הסופיות והנוכחות של היידיגר, פרק זה מבקש להציע הבנה רחבה יותר של המשמעויות שמייחסים מועמדים לשירות ביטחון לאפשרות של הנצלת זרעם לאחר מותם.

מוות ובחירה מודעת

ההצעה להנצלת זרע אינה רק מבקשת מן הצעירים להביע עמדה ביחס להליך רפואי עתידי, אלא מזמנת מפגש עם אפשרות מותם בשלב חיים שבו שאלות של הורות, זוגיות, עתיד והמשכיות עדיין אינן מגובשות במלואן. לכן, משמעותה של ההצעה אינה מצטמצמת לשאלה האם המשתתפים תומכים בהליך או מתנגדים לו, אלא נוגעת לאופן שבו הם חושבים על סופיותם, על עתידם, ועל האפשרות שאחרים יפעלו בשמם לאחר מותם.

בהקשר זה, האפשרות להשאיר "אופציה פתוחה" יכולה להקל על המפגש עם הסופיות, משום שהיא מאפשרת לחשוב על מוות מבלי לסגור לגמרי את שאלת ההמשך. עם זאת, עבור חלק מן המשתתפים, אותה אפשרות עצמה עוררה התנגדות, משום שהיא נתפסה כטשטוש של הסוף וכהעברת החלטות משמעותיות לידי אחרים. מנקודת מבט של תאוריית ניהול האימה, ניתן להבין את שני הכיוונים כניסיונות שונים לארגן את

המפגש עם המוות: דרך הבטחת המשכיות מצד אחד, או דרך שמירה על אוטונומיה, ערכים וגבולות העצמי מצד אחר.(Solomon, Greenberg, & Pyszczynski, 1991)

חברות מערביות מקדשות את עקרון הבחירה החופשית ורואות בו אחד היסודות המרכזיים של אוטונומיה ושל כבוד האדם. עם זאת, בהקשרים רבים בחירה חופשית מתגלה כמוגבלת, בין אם בשל קשיים פנימיים של הפרט בקבלת החלטות, ובין אם בשל לחצים, ציפיות ומבנים חברתיים חיצוניים (Solove, 2024) . גם במחקר זה בלטה המורכבות של הצעה כזו כאשר היא מופנית לנערים בני 18, הנמצאים לפני שירות צבאי ובשלב חיים שבו שאלות של הורות, זוגיות, מוות והמשכיות עדיין אינן מגובשות במלואן.

הממצאים מעלים שאלה האם עצם האפשרות לבחור מספיקה כדי לראות בהחלטה ביטוי של אוטונומיה, או שיש להתחשב גם בתנאים שבהם הבחירה מתקבלת: גיל המשתתפים, השלב ההתפתחותי שבו הם נמצאים, קרבתם לגיוס, והקושי לדמיין הורות, מוות והמשכיות לאחר המוות בעת ובעונה אחת.

כמעט כל המרואיינים הביעו, בגלוי או מבין השורות, את הקושי לקבל החלטה מסוג זה. חלקם ביקשו "לא לחשוב על זה יותר מדי"; אחרים העדיפו להשאיר את ההחלטה להוריהם; וחלקם הדגישו כי החלטה על ילד לאחר מותם אינה יכולה להיות החלטה שהם באמת מסוגלים לשאת באופן מלא בשלב זה של חייהם. לכן, מחקר זה מציע להתבונן על הבחירה בהנצלת זרע לא רק דרך השאלה האם ניתנה הסכמה, אלא גם דרך התנאים שבהם הסכמה כזו מתגבשת: באיזה גיל, באיזה הקשר רגשי וחברתי, ועד כמה האדם יכול באמת לדמיין את השלכותיה.

מנקודת מבט היידיגריאנית, ניתן להבין את הממצאים כמצביעים על חשיבות האפשרות של אדם להיות במגע עם סופיותו. אף שמרבית המרואיינים לא דיברו במפורש על "אינטימיות עם עצמם", חלקם כן דיברו על משמעות הבחירה המודעת, על הצורך לקבל החלטה בעצמם, ועל הקושי שמישהו אחר ימשיך לפעול בשמם לאחר מותם. במובן זה על פי היידיגר, בחירה שנעשית מתוך כוונה, מודעות והכרה במחיריה היא ביטוי של נוכחות. לכן, עצם ההצעה להנצלת זרע מעלה שאלה לא רק על חופש הבחירה, אלא גם על האפשרות של אדם צעיר להיות ביחסים מודעים עם סופיותו ועם המשמעויות של החלטות שיתקיימו לאחר מותו .(Heidegger, 2008/ 1927)

מכאן עולה כי הדיון האתי בהנצלת זרע אינו יכול להסתפק רק בשאלת הרצון או ההסכמה. רצון והסכמה הם כמובן מרכזיים, אך הממצאים מציעים כי יש לבחון גם את איכות המפגש של האדם עם ההחלטה: האם הוא מבין את משמעותה? האם הוא מבחין בין רצונו שלו לבין רצון הוריו? האם הוא תופס את

הילד העתידי כאדם נפרד? והאם עצם ההצעה להנצלת זרע פותחת עבורו אפשרות לחשוב על מוות, או דווקא מאפשרת לו לעקוף את המפגש עם הסופיות באמצעות הבטחה של המשכיות?

ביטא את זה בפשטות מרואיין 6 כשאמר "כן להנצלה, לא יותר מידי לחשוב על זה", או מרואיין 3 כשדיבר על הוריו: " אני יודע שאם קורה לי משהו במלחמה, אני מאוד סומך על ההורים שלי, ואני יודע שהם יעשו מה שטוב להם, ומה שטוב גם בשבילי". ציטוטים אלה מדגישים כי השאלה האתית אינה רק האם המשתתפים מסכימים להנצלת זרע, אלא מהי איכות ההסכמה כאשר היא ניתנת מתוך שילוב של גיל צעיר, קרבה לשירות צבאי, תלות משפחתית ומפגש חלקי בלבד עם משמעות הסופיות.

המשכיות סימבולית והמשכיות ביולוגית

אחת התרומות המרכזיות של המחקר היא ההבחנה בין המשכיות גנטית לבין המשכיות סימבולית, רגשית וקשרית. בעוד שהנצלת זרע מאפשרת המשכיות ביולוגית של המטען הגנטי, הראיונות מלמדים כי עבור חלק מן המשתתפים המשכיות בעלת משמעות אינה נובעת בהכרח מקשר גנטי, אלא מקשר, ערכים, זיכרון ושייכות.

כפי שנאמר בסקירת הספרות, המשכיות סימבולית היא מונח שהתפתח כחלק מתאוריית ניהול האימה, ומתייחס לדרכים להשאיר חותם המאפשר אמונה של הפרט בהמשך קיומו הרוחני בעתיד. בין אם זה דרך תוצרים תרבותיים או דרך גידול ילדים והדרך בה הפנימו את הוריהם (Greenberg & ; Solomon Pyszczynski, 1991). מתוך הראיונות עלה הצורך להתבונן על מושג ההמשכיות במסגרת פעולת הנצלת הזרע. חלק מן המשתתפים תפסו הנצלת זרע כהשארת חותם, כהמשך או כדרך לאפשר למשפחה להחזיק דבר מה מן האדם שמת. תפיסה זו מתיישבת עם רעיונות של המשכיות ואלמוות סימבולי, כפי שהם מופיעים בתאוריית ניהול האימה. עם זאת, מרואיינים אחרים הביעו ספק בשאלה האם המשך גנטי לאחר המוות הוא אכן "המשך שלהם", במיוחד כאשר אין בו נוכחות, קשר, בחירה והורות בפועל.

במובן זה, הראיונות מעלים שאלה חשובה: מה הופך המשכיות למשמעותית? להולדת צאצאים יש כמה רכיבים מרכזיים: רכיב גנטי, רכיב ביולוגי, ורכיב חברתי־ קשרי. במקרה של הנצלת זרע לאחר המוות, ההמשכיות המועברת מן החלל היא בראש ובראשונה גנטית, בעוד שממדים אחרים של הורות, קשר, נוכחות והשפעה נותרים פתוחים לפרשנות ולבנייה של הסביבה המשפחתית.

הבחנה זו אינה מבטלת את האפשרות שהנצלת זרע תיחווה כהמשכיות עבור המשפחה. עבור חלק מן המרואיינים, עצם קיומו של ילד מזרעם לאחר מותם נתפס כמשהו שיכול להשאיר מהם "חלקיק" או חותם. אולם, עבור אחרים, המשכיות כזו נראתה חלקית או בעייתית, דווקא משום שהיא מצמצמת את הקשר בין אדם לבין ילד עתידי למטען גנטי בלבד. במילים אחרות, ייתכן שיש כאן כמיהה להמשכיות סימבולית, אך בפועל ההמשכיות עלולה להישאר קונקרטית מאוד: גוף, זרע, גנים, ולא בהכרח קשר, נוכחות או הורות על מגוון פניה. לכן, במקום לקבוע כי הנצלת זרע היא בהכרח אלמוות סימבולי, נכון יותר לומר כי היא מציבה את מושג האלמוות הסימבולי במתח. מצד אחד, היא מאפשרת לדמיין המשכיות לאחר המוות. מצד אחר, היא מעלה את השאלה האם המשכיות שמבוססת בעיקר על העברה גנטית יכולה לשאת את מלוא המשמעות הרגשית, האישית והקשרית שמיוחסת בדרך כלל להורות ולהמשכיות בין-דורית.

מנקודת מבט זו, התרומה של המחקר היא בהצעה להבחין בין המשכיות ביולוגית או גנטית לבין המשכיות שנבנית דרך קשר, ערכים, זיכרון ושייכות. כפי שעלה בממצאים, חלק מן המרואיינים שהתנגדו להנצלת זרע לא התנגדו לכל צורה של המשכיות. הם דיברו על המשכיות דרך עם, ערכים, גבורה, משפחה וזיכרון. כלומר, עבורם, האדם יכול להמשיך להתקיים במובן סימבולי לא דרך הולדת ילד, אלא דרך האופן שבו חייו, בחירותיו וערכיו נחקקים בקרב אחרים.

מכאן עולה כי שאלת ההמשכיות בהנצלת זרע אינה רק שאלה של "האם יהיה המשך", אלא איזה סוג של המשך נוצר, מי מעניק לו משמעות, ולמי הוא מיועד. האם ההמשך הוא של האדם שמת? של הוריו? של המשפחה? של החברה? או של הילד העתידי, שיצטרך לבנות את חייו בתוך מערכת משמעויות שכבר הונחה עליו לפני לידתו? מרואיין 4 דיבר על הצורך בהמשכיות קונקרטית כשאמר שהוא מקווה שההנצלה "תשאיר איזה חלקיק" לאימו, ומהכיוון ההפוך דיבר על כך מרואיין 8 כשאמר שהוא מודע לסיכונים בבחירת השירות הצבאי שלו אך מוכן למות עבור "מטרה טובה". בכך, הממצאים מציעים כי השאלה אינה רק אם הנצלת זרע מייצרת המשכיות, אלא איזה סוג של המשכיות היא מייצרת, עבור מי, ובאיזה מחיר רגשי, אתי וקשרי.

גיבוש עצמי, סוכנות ותהליכי נפרדות

אחת התרומות המרכזיות של המחקר היא ההבנה שהוויכוח על הנצלת זרע אינו עוסק רק בהמשכיות לאחר המוות, אלא גם בשאלת הסוכנות לאחר המוות: מי רשאי לפרש את רצונו של האדם, לפעול בשמו, ולהחליט מה ייחשב כהמשך שלו כאשר הוא עצמו אינו יכול עוד לדבר.

נערים לפני גיוס נמצאים עדיין בשלב שבו תהליכי גיבוש עצמי ונפרדות מן ההורים ממשיכים להתעצב (Seiffge- Krenke, 2020). מתוך הממצאים עלה כי ההצעה להנצלת זרע פוגשת את המרואיינים בדיוק בנקודה הזו: בין תחושת שייכות עמוקה למשפחה ולעם, לבין רצון לשמור על אוטונומיה, בחירה ונפרדות. לכן, הנצלת זרע לאחר המוות אינה מעוררת רק שאלה של המשכיות, אלא גם שאלה של גבולות העצמי: מי רשאי להמשיך לקבל החלטות עבור האדם לאחר מותו, ועד כמה רצון ההורים יכול להיחשב כהמשך רצונו שלו.

מוות של חייל בגיל צעיר והאפשרות להנציל את זרעו מחייבים גם מחשבה על תהליך הנפרדות מן הכיוון של ההורים. מחקרים רבים הוכיחו את הצורך של הורה אבל לשמור על קשר עם ילדו לאורך השנים. קשר הממשיך ומתפתח גם אם הוא לחלוטין בתוך מרחב פנימי של ההורה (בר- טור ומלקינסון, 2000). הורים אבלים שנדרשים להחליט אם לבנם יהיו ילדים, באיזו קונסטלציה הם ייוולדו, ומי יגדל אותם, נדרשים לפעול בשם אדם שכבר אינו יכול לפעול ולדבר בעצמו. במצב כזה עלול להיווצר טשטוש בין רצונו של הבן לבין רצון הוריו. אין הכוונה לטעון שההורים מבטלים את רצונו, אלא להצביע על המורכבות הרגשית והאתית שנוצרת כאשר הם נדרשים לפרש אותו מתוך האבל שלהם ולאורך הרבה שנים קדימה.

מצב כזה, המוציא את הילד המת מהמרחב הפנימי של ההורה ונותן לו ברמה מסוימת ייצוג חיצוני, עלולה לפגום בייצוג הפנימי השלם של המת בליבם של הוריו, על כן הגדיר היידיגר את החשיבות של הכרה בסוף כחותם של סיפור (Heidegger, 2008/ 1927). יכול להיות שיחסים פנימיים עם מת שסיפורו חתום שונים מיחסים עם מת שיש לו גם ייצוג חיצוני חי ומשתנה. עדיין אין פרספקטיבה מחקרית מספיק ארוכת שנים ומקיפה על מנת לבחון את ההבדל בין אבל הורי אחרי תהליך הנצלה והבאת ילד, לבין תהליך אבל הורי מול סיפור חתום. כאשר ההחלטות עוברות לידי ההורים, קיים חשש שרצונו של הבן ייטמע בהדרגה בתוך רצונם, לא מתוך כוונה לפגוע בו, אלא מתוך הכאב, הגעגוע והצורך לשמר קשר.

בהקשר זה, הממצאים מראים כי חלק מן המרואיינים עצמם נתנו להוריהם מקום מרכזי מאוד בהחלטה. הם דיברו על אמון בהורים, על כך שההורים "ידעו מה נכון", ועל הרצון להעניק להם נחמה. לעומתם, מרואיינים אחרים ביקשו לשמור על גבול ברור יותר בין רצונם לבין רצון משפחתם, והדגישו כי החלטה על ילד עתידי חייבת להיות החלטה שלהם, שנעשית מתוך בחירה ונוכחות. הפער הזה מלמד כי הנצלת זרע ממקמת את שאלת הסוכנות לא רק בזמן החיים, אלא גם לאחר המוות. ממצא זה מרחיב את הדיון הקיים בהנצלת זרע, אשר התמקד בעיקר בשאלות של הסכמה והמשכיות, ומפנה את תשומת הלב לשאלת הסוכנות לאחר המוות. בעוד שחלק ניכר מהספרות עוסק בשאלה האם ניתן לדעת מה היה רצונו של הנפטר,

ממצאי המחקר הנוכחי מצביעים על כך שהמשתתפים עצמם עסקו גם בשאלה מי רשאי לפרש את רצונם ולפעול בשמם לאחר מותם. ופרשנות לרצונות בהקשר זה היא רחבה ומתמשכת יותר מהרצון הנקודתי להנציל או לא.

אחת התרומות של המחקר היא ההצעה לחשוב על הנצלת זרע לא רק דרך מושגים של רצון, הסכמה והמשכיות, אלא גם דרך מושגים של נפרדות, סוכנות וזיכרון. המוות כחותם של סיפור חיים ספציפי, והיחסים הנבנים עם ידיעת המוות לאורך החיים, שייכים לממד אינטימי מאוד של אדם עם עצמו ומעבר לכך מייצרים מרחב פנימי של קבלת החלטות מדויקת יותר הנובעת מאותו קשר. מול המשפחה, מוות סופי בהחלט מאפשר לאדם להישאר שלם בזיכרון קרוביו, גם כאשר חייו נקטעו. כאשר לאחר המוות נפתחת סדרה חדשה של החלטות שכביכול ממשיכות את חייו, עולה השאלה האם הדבר משמר את נוכחותו או דווקא משנה אותה באופן מהותי עבור קרוביו כי הוא מערבב את רצונם בזיכרון שלו ובדמותו שנשתמרה בהם. זו אינה שאלה שניתן להכריע בה חד-משמעית, אך היא מעלה סוגייה חשובה שראוי לקחת בחשבון כשמנסים להבין את ההשפעות האתיות האפשריות של מהלך כזה.

לסיכום, הנצלת זרע לאחר המוות אינה רק סוגיה של טכנולוגיית פריון או של הסכמה משפטית. עבור מועמדים לשירות ביטחון, היא פותחת מרחב שבו שאלות של מוות, המשכיות וסוכנות נעשות מוחשיות עוד לפני שהחיים הבוגרים, הזוגיים וההוריים התגבשו במלואם.

מעבר לכך, ניתן לומר שההכרח להיפגש עם שאלת הנצלת הזרע, בעת מלחמה מתמשכת ולפני גיוס לשירות צבאי, עלולה לחדור למרחב האינטימי ביותר של החיילים הנאלצים לענות עליה- המרחב הפנימי בו הם מתמודדים עם אפשרות סופם העתידית.

<u>מסקנות ומגבלות המחקר</u>

למחקר כמה מגבלות. ראשית, מדובר במחקר גישוש המבוסס על מדגם קטן של 12 משתתפים. המדגם היה קטן מן השאיפה הראשונית, בין היתר בשל הקושי לגייס משתתפים המוכנים לעסוק בנושא כה טעון ורגיש. קושי זה עצמו הפך לחלק מן הממצאים, אך הוא גם מגביל את המחקר.

שנית, המדגם היה הומוגני יחסית, וכלל בעיקר צעירים יהודים לפני שירות צבאי, שחלקם הגיעו ממסגרות דומות. לכן, יש צורך במחקרים נוספים שיבחנו קבוצות מגוונות יותר כולל דרוזים, בדואים, נשים,

צעירים שאינם מיועדים לשירות קרבי, קבוצות דתיות וחילוניות שונות, ומשפחות שכבר נדרשו בפועל להחלטות מסוג זה.

בולטת במיוחד הבחירה לא לעסוק בהנצלת ביציות, וזאת בעיקר מפאת נדירות קיצונית של התופעה. בישראל ביקשה רק אמא אחת לחיילת לבצע את ההליך ונענתה בסירוב. המדיניות הישראלית פונה בעיקר לשימור זרע, ואין ספק שגם זווית זו מעניינת מחקרית.

שלישית, המחקר התמקד בתפיסותיהם של מועמדים לשירות ביטחון ולא בחן את ההשלכות ארוכות הטווח של הנצלת זרע על המשפחה, על תהליכי האבל, על שימור הזיכרון, או על ילדים שייוולדו בעקבות הליך כזה. בשל ההתרחבות המהירה של התופעה בשנים האחרונות, עדיין חסר מידע אמפירי על השלכות אלו, קצרות וארוכות הטווח.

לבסוף, המחקר נגע בעקיפין גם בשאלות רחבות יותר, כגון מגדר, שימור גנטי, דמות הגיבור בחברה הישראלית, והקשר בין מלחמה, זיכרון והמשכיות. סוגיות אלו לא עמדו במרכז המחקר הנוכחי, אך הן מצביעות על כיוונים חשובים למחקרי המשך.

<u>השלכות תאורטיות ופרקטיות והצעות להמשך</u>

לאורך המחקר התגבשה ההבנה שעל מנת להבין ולגבש עמדות אתיות בנושא יש צורך להעמיק בהשפעה שההצעה להנציל זרע על נפשם של המלש״בים. הסוגיות המרכזיות שעלו נגעו בהכרה במוות כסוף, ובתפקיד של הכרה זו בהתגבשות האינטימיות של אדם עם עצמו, וכן בהשפעות שעלולות להיות להנצלת זרע על תהליכי האבל של ההורים ועל היחסים שלהם עם הדימוי של בנם המת. שתי הפונקציות- אינטימיות של אדם עם עצמו ותהליכי אבל נתפשות על פי הספרות המקצועית שעליה נשען המחקר כאבני פינה של היות אנושי. מכאן נגזרות גם ההשלכות הפרקטיות, הנוגעות לגיבוש העמדה האתית בנושא. מחקר זה לא שולל על הסף את האפשרות להנציל זרע, אך קורא להתייחס אליה בזהירות ומתוך הצורך להמשיך ולפתח תפישה של ממה מורכבת אנושיות ולאורה לחפש אם קיימת דרך אתית לאפשר פרוצדורה כזאת.

מתוך כך, מעניין לחקור את ההשפעות ארוכות הטווח על האבל של ההורים, איך גדל ילד בתנאי גידול כאלה וההשלכות של אב המת מראש על התפתחותו. הרבה מרואיינים שאמרו שיחתמו שהם מאפשרים את התהליך שאלו אם אפשר להתחרט עוד חצי שנה או שנה, כך שיכול להיות שיש צורך לחקור גם את השינויים ביחס שלהם להחלטה, ואיך הם מקבלים אותה מפרספקטיבה של יותר זמן. בנוסף, יש צורך גם להמשיך

ולהעמיק בעצם הכשירות של אדם לקבל החלטה מסוג זה, כשהוא צריך להחליט עליה כאשר נבצר ממנו לקבל אותה בזמן אמת.

ביבליוגרפיה

אונגר, י' (10 במאי 2017). *הפריה לאחר המוות על פי המשפט העברי*. הכנסת, הלשכה המשפטית, תחום חקיקה ומחקר משפטי.

אלחאג', מ', ובן־אליעזר, א' (2005). מקום הצבא בציבוריות הישראלית: סוציולוגיה של שלום ומלחמה בישראל בעידן משתנה. *סוציולוגיה ישראלית*, *7*(1), 173-176.

אפרתי, ע' (6 בנובמבר 2025). להותיר זכר: הליכי שימור זרע בוצעו ביותר מרבע חללי חרבות ברזל. *הארץ*. https://www.haaretz.co.il/health/2025-11-06/ty-article/.premium/0000019a-53fc-d5d0-a59f-73ff4f150000

בר־טור, ל', ומלקינסון, ר' (2000). "חיים לאחר מות ילד במהלך שירות צבאי": שכול מזדקן. *שיחות: כתב־עת ישראלי לפסיכותרפיה*, *י"ד*, 114-121.

ברקוביץ, נ' (1999). אשת חיל מי ימצא? נשים ואזרחות בישראל. *סוציולוגיה ישראלית*, *ב*, 277–284.

הכנסת העשרים וחמש (19 ביולי 2023). *פרוטוקול מס' 90 מישיבת ועדת הבריאות: מושב ראשון*.

השילוני־דולב, י', וטריגר, צ' (2024). הולדה מזרעו של מת בישראל: הברית בין משפחתיות, פרו־נטליזם שכול מיליטריזם ופטריארכיה. *סוציולוגיה ישראלית*, *25*(1), 5-27.

ארנדט, ח' (2013). *המצב האנושי* (א' אזולאי וע' אופיר, תרגום). הקיבוץ המאוחד. (המקור פורסם ב-1958)

כץ, א' (2012). *עד טיפת הזרע האחרונה: סוגיות משפטיות ואתיות סביב שימוש בזרע של מת* [תזה לתואר מוסמך, האוניברסיטה העברית בירושלים]. הפקולטה למדעי החברה ואנתרופולוגיה, האוניברסיטה העברית בירושלים.

משרד הבריאות). 1 בפברואר 2024. *הנצלת זרע*. https://me.health.gov.il/parenting/family-planning/fertility/preservation/sperm-utilization/

Bahadur, G. (2002). Death and conception. *Human Reproduction, 17*(10), 2769–2775. https://doi.org/10.1093/humrep/17.10.2769

Benjamin, O., & Barash, T. (2004). 'He thought I would be like my mother': The silencing of Mizrachi women in Israeli inter- and intra-marriages. *Ethnic and Racial Studies, 27*(2), 266–289.

Bokek-Cohen, Y., & Ravitsky, V. (2019). Soldiers' preferences regarding sperm preservation, posthumous reproduction, and attributes of a potential "posthumous mother." *OMEGA—Journal of Death and Dying, 79*(2), 132–156. https://doi.org/10.1177/0030222817725179

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77–101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Braun, V., & Clarke, V. (2022). *Thematic analysis: A practical guide*. SAGE.

Courtney, E. P., Goldenberg, J. L., & Boyd, P. (2020). The contagion of mortality: A terror management health model for pandemics. *British Journal of Social Psychology, 59*(3), 607–617. https://doi.org/10.1111/bjso.12392

Doucettperry, M. (2008). To be continued: A look at posthumous reproduction as it relates to today's military. *The Army Lawyer, May 2008*, 1–22.

Ghoshray, J. (2022). *Posthumous reproduction rights in India: Rights at the intersection of law, religion, and morality* [Manuscript]. SSRN. https://ssrn.com/abstract=4458513

Greenberg, J., Pyszczynski, T., & Solomon, S. (1986). The causes and consequences of a need for self-esteem: A terror management theory. In R. F. Baumeister (Ed.), *Public self and private self* (pp. 189–212). Springer.

Hans, J. D., & Dooley, B. (2014). Attitudes toward making babies with a deceased partner's cryopreserved gametes. *Death Studies, 38*(9), 571–581.

Harman, E. (1999). Creation ethics: The moral status of early fetuses and the ethics of abortion. *Philosophy & Public Affairs, 28*(4), 310–324. https://doi.org/10.1111/j.1088-4963.1999.00310.x

Heidegger, M. (2008). *Being and time* (J. Macquarrie & E. Robinson, Trans.). Harper Perennial. (Original work published 1927)

Horner, D. E., Sielaff, A. R., & Greenberg, J. (2025). Autonomy, meaning, and the mediating role of symbolic immortality. *Journal of Humanistic Psychology, 65*(5), 997–1014. https://doi.org/10.1177/0022167821991376

Klein, U. (1999). Our best boys: The gendered nature of civil-military relations in Israel. *Men and Masculinities, 2*(1), 47–65.

Kvit, N. (2023). Prospects for regulating the right to posthumous reproduction in the context of war in Ukraine: Foreign experience and formation of legal support for the realization of reproductive rights of military personnel. *Access to Justice in Eastern Europe, 2*(19), 82–99. https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.2-a000222

Larkin, M., Watts, S., & Clifton, E. (2006). Giving voice and making sense in interpretative phenomenological analysis. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 102–120. https://doi.org/10.1191/1478088706qp062oa

Lifton, R. J. (1979). *The broken connection: On death and the continuity of life*. Simon & Schuster.

Lin, Y.-H. D. (2013). Posthumous assisted reproduction in the East Asian context: Toward a comprehensive framework of regulation. *Asian Bioethics Review, 5*(2), 93–109.

Noy, C. (2008). Sampling knowledge: The hermeneutics of snowball sampling in qualitative research. *International Journal of Social Research Methodology, 11*(4), 327–344. https://doi.org/10.1080/13645570701401305

Oreg, A., Erel-Brodsky, H., & Taubman-Ben-Ari, O. (2024). Embodied memories: Exploring memorial tattoos through the lens of terror management theory. *Death Studies*, 1–14. https://doi.org/10.1080/07481187.2024.2414275

Oreg, A., & Taubman-Ben-Ari, O. (2024a). Spontaneous war weddings as a reaction to a national trauma: A terror management theory perspective. *Death Studies*, 1–14. https://doi.org/10.1080/07481187.2024.2386063

Oreg, A., & Taubman-Ben-Ari, O. (2024b). Understanding posthumous sperm retrieval during war through a terror management theory perspective. *Social Science & Medicine, 349*, Article 116870. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2024.116870

Orr, R. D., & Siegler, M. (2002). Is posthumous semen retrieval ethically permissible? *Journal of Medical Ethics, 28*(5), 299–303.

Pyszczynski, T., Greenberg, J., Solomon, S., Arndt, J., & Schimel, J. (2004). Why do people need self-esteem? A theoretical and empirical review. *Psychological Bulletin, 130*(3), 435–468. https://doi.org/10.1037/0033-2909.130.3.435

Pyszczynski, T., Lockett, M., Greenberg, J., & Solomon, S. (2021). Terror management theory and the COVID-19 pandemic. *Journal of Humanistic Psychology, 61*(2), 173–189. https://doi.org/10.1177/0022167820959488

Robey, C. (2015). *Posthumous semen retrieval and reproduction: An ethical, legal, and religious analysis* [Master's thesis, Wake Forest University]. ProQuest Dissertations & Theses Global. (UMI No. 1594466)

Routledge, C., Arndt, J., Vess, M., & Sheldon, K. M. (2008). The life and death of creativity: The effects of mortality salience on self-versus social-directed creative expression. *Motivation and Emotion, 32*(4), 331–338.

Seiffge-Krenke, I. (2020). "Emerging adulthood": Psychoanalytische Konzepte und empirische Befunde zu einer neuen Entwicklungsphase. *Diskurs Kindheits- und Jugendforschung / Discourse: Journal of Childhood and Adolescence Research, 15*(4), 370–384.

Shvartsur, R., Eldar-Geva, T., & Savitsky, B. (2026). From posthumous-assisted reproduction to early sperm preservation: Israeli men's perspectives on reproductive decision-making. *Reproductive BioMedicine Online*. Advance online publication. https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2026.105847

Sikary, A. K., Murty, O. P., & Bardale, R. V. (2016). Postmortem sperm retrieval in the context of developing countries of the Indian subcontinent. *Journal of Human Reproductive Sciences, 9*(2), 82–85.

Simana, S. (2018). Creating life after death: Should posthumous reproduction be legally permissible without the deceased's prior consent? *Journal of Law and the Biosciences, 5*(2), 329–354.

Solomon, S., Greenberg, J., & Pyszczynski, T. (1991). A terror management theory of social behavior: The psychological functions of self-esteem and cultural worldviews. *Advances in Experimental Social Psychology, 24*, 93–159.

Solove, D. J. (2024). Murky consent: An approach to the fictions of consent in privacy law. *Boston University Law Review, 104*, 593–640.

Stieger, S., Lewetz, D., Paschenko, S., & Kurapov, A. (2023). Examining terror management theory in Ukraine: Impact of air-raid alarms and explosions on mental health, somatic symptoms, and well-being. *Frontiers in Psychiatry, 14*, Article 1244335. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2023.1244335

Svet, M., Portalupi, L. B., Pyszczynski, T., Matlock, D. D., & Allen, L. A. (2023). Applying terror management theory to patients with life-threatening illness: A systematic review. *BMC Palliative Care, 22*, Article 74. https://doi.org/10.1186/s12904-023-01193-6

נספחים

נספח 1: מדריך ראיון

בתחילת הריאיון אציג למשתתפים את המחקר ואת חשיבותו. כל המשתתפים יחתמו על הסכמה מדעת על השתתפותם במחקר. אקשר אותם לגורמים שיכולים לתמוך בהם במידה ויחוו קושי בעקבות המחקר, אדגיש את זכותם להתחרט על השתתפותם בכל שלב בראיון, ואבהיר שאכבד את החלטתם ולא אעשה שימוש בראיון איתם אם יבחרו בכך.

שאלות:

- ספר לי קצת על עצמך. מה מעסיק אותך בימים אלו?
- לאיזה יחידה אתה צפוי להתגייס?
- איך אתה מרגיש לקראת הגיוס?
- מה מעסיק אותך סביב הגיוס?
- האם שמעת על הנצלת זרע? מה שמעת?
- מה אתה חושב על הנצלת זרע?
- במהלך תהליך החיול אתה נדרש לקבל כל מיני החלטות שקשורות במותך חלילה במהלך השירות.

כמו שתידרש לחתום או לא על כרטיס אדי, ישאלו אותך האם תסכים שינצילו את זרעך. איך אתה מרגיש עם זה?

- ספר לי מה עולה לך בראש כשאתה חושב על הבקשה הזו של הצבא.
- במידה ותהיה מוכן שינצילו את זרעך במקרה של אסון במהלך השירות הצבאי, מה הציפיות שלך מהצבא?

נספח 2: אישור ועדת אתיקה

תאריך: 05-02-2025

לכבוד: ד״ר איילת אורג, שיר לייב, פרופ׳ אורית טאובמן בן-ארי שלום רב ,

הנדון: אישור ועדת אתיקה למחקר בשם: עמדותיהם ותפיסותיהם של מועמדים לשרות בטחון בישראל ביחס להנצלת -זרע 012506

וועדת אתיקה של ה אוניברסיטה לבדיקת מחקרים בבני אדם בחנה את הצעת המחקר והמסמכים הנלווים שהגשתם .הנני שמח להודיעכם כי הוועדה התרשמה שמדובר במחקר שעונה על הקריטריונים של מחקר אתי, ומאשרת אותו ככזה .יש לציין שהאחריות על ביצוע המחקר לפי הכללים של אתיקה מחקרית ומדעית, ועל פי הפירוט שנמסר לוועדה, נשארת אצל החוקרים. אם חל שינוי כלשהו בשיטת המחקר, יש להגיש את הצעת המחקר המעודכנת לוועדה המחלקתי לשם חידוש האישור. אישור זה תקף עד 02-2029 . אם המחקר נמשך

מעבר לכך, יש לפנות לוועדה לבחינה מחודשת של ההצעה וקבלת הארכה. חובת החוקר לדווח באופן מידי לוועדה המחלקתי על אירועים חריגים .

מספר האישור 050225462

אנו מאחלים לכם הצלחה במחקר.

בברכה,

פרופ' יונתן רבינוביץ

יו"ר ועדת אתיקה למחקרים בבני אדם

נספח 3: טופס הסכמה מדעת להשתתפות במחקר

תאריך : 28.01.25

טופס הסכמה מדעת להשתתפות במחקר

נושא המחקר:
עמדותיהם ותפיסותיהם של מועמדים לשרות בטחון בישראל ביחס להנצלת זרע

שם החוקר:	שיר ליב
כתובת דוא"ל להתקשרות:	עמותת gmail.com @ Leibshir566

אני הח"מ:

שם משפחה:		**שם פרטי:**		**מס' ת"ז:**													

כתובת:		**מיקוד:**							

א. מצהיר/ה בזה כי אני מסכים/ה להשתתף במחקר כמפורט במסמך זה.

ב. מצהיר/ה בזה כי הוסבר לי ע"י החוקר/ת כדלהלן:

1. כי החוקר/ת קיבל/ה מוועדת האתיקה של אוניברסיטת בר-אילן אישור לביצוע המחקר.
2. כי אני חופשי/ה לסרב לענות על השאלון או להפסיק את מילוי השאלון בכל עת בלי להינזק.
3. כי מובטחת סודיות בכל הנוגע לפרטיי האישיים ולכל פרט אחר שעלול לחשוף את זהותי.

4. מידע מפורט על המחקר ובייחוד פרטים בנוגע למטרת המחקר, לחשיבות המחקר ותרומתו, למשך זמן מילוי השאלון, לסיכונים אפשריים ו/או אי-נוחות העלולה להיגרם.

5. למי אוכל לפנות לצורך הבהרות לגבי מילוי השאלון (שם וכתובת להתקשרות):

שיר ליב

6. למי אוכל לפנות אם יתעורר צורך לשוחח עם איש מקצוע בעקבות מילוי שאלון המחקר (שם של איש מקצוע וכתובת להתקשרות):

עמותת ער״ן

ד. הנני מצהיר/ה בזה כי את הסכמתי הנ״ל נתתי מרצוני החופשי, הבינותי את כל האמור לעיל, ואני מוכן/ה שייעשה שימוש בשאלון/ראיון/ניסוי לצורכי מחקר בלבד.

שם המשתתף/ת במחקר	חתימה	תאריך
_____	_____	_____

ה. <u>הצהרת החוקר/ת</u>

ההסכמה הנ״ל נתקבלה על ידי וזאת לאחר שהסברתי למשתתף/ת במחקר את כל האמור לעיל ווידאתי שכל הסבריי הובנו על ידו/ידה.

שיר ליב		28.01.2025
שם הסטודנט / החוקר	חתימה	תאריך

Abstract

This study examines the perceptions and meanings that Israeli candidates for military service attribute to the possibility of posthumous sperm retrieval after their death. Posthumous sperm retrieval is a relatively new and rare practice worldwide, in which testicular tissue is taken from a deceased man to preserve his sperm and enable his relatives to use it for fertilization after his death. The study is situated against the backdrop of the expansion of this practice in Israel following the October 7 massacre and the Swords of Iron War. It focuses on how young men prior to enlistment encounter this possibility in relation to their own potential death, and what meanings they ascribe to such an act being performed after their death.

The study seeks to contribute to an emerging understanding of this phenomenon at a substantive level and, as a derivative of that understanding, to provide an ethical foundation for the development of future policy in this field.

This is an exploratory, qualitative-interpretive study based on semi-structured in-depth interviews with twelve Jewish male candidates for military service in Israel, aged eighteen and above. The interviews were analyzed using thematic analysis, within an interpretive-phenomenological orientation, and in relation to Terror Management Theory and Martin Heidegger's concepts of finitude and presence.

The findings yielded three central themes, each structured as a tension: willingness to acknowledge the finality of death versus avoidance of direct engagement with it; the perception of posthumous sperm retrieval as symbolic continuity versus the perception of parenthood as an active and multidimensional practice; and processes of self-formation shaped by a search for differentiation and separation from parents versus reliance on familial bonds. The study points to

the complexity involved in confronting candidates for military service with the question of their continuity after a death during military service. It suggests that the ethical discussion should not be framed solely in terms of free will and consent but should also address the intimate dimensions of the issue: how such a proposal enters, reshapes, and affects the private and relational world of these young men. In doing so, the study also raises the question of how this encounter may influence their decision-making processes.

This work has been carried out under the supervision of Dr. Ayelet Oreg and Prof.

Orit Taubman Ben-Ari

Bar- Ilan University

Perceptions and Meanings Attributed by Candidates for Military Service in Israel to the Possibility of Posthumous Sperm Retrieval

Submitted partial fulfillment of the requirements for the master's degree in the

Louis and Gabi Weisfeld School of Social Work, Bar-Ilan University